

ספר ראשון

זה תאור חקירותיו של הירודוטוס מהליקנסוס, למען
לא תמחינה במשך הזמן פעולות בני האדם, ולא ישארו
בלי זכר מעשיהם הגדולים והמפורסמים, אלה שעשו
היוונים ואלה של הברברים¹, ביחוד סבת המלחמות
אשר נלחמו אלה באלה.

1. לדברי יודעי קורות העתים מבין הפרסים היו הפניקים² הגורמים
לריב, כי הם באו מן הים הנקרא האדום³ אל הים הזה⁴, ואחרי אשר התישבו
בארץ שבה הם יושבים גם היום, החלו עד מהרה לצאת למסעות רחוקים בים
ובהובילם סחורות מצרים ואשור הגיעו לארצות שונות ואף לאַרגוס⁵. בימים
ההם עלתה ארגוס בכל על כל הערים אשר בארץ הנקראת היום יון. הפניקים
אפוא באו לארגוס זו ופרשו את סחורותם למכר. ביום החמישי או הששי
לבואם, אחרי מכרם כמעט הכל, באו אל הים נשים רבות וביניהן גם בת המלך;
שמה היה גם לדברי היוונים אֵיו בת אֵינכוס. בעמדן על ירכתי האניה לקנות
מהסחורה, אשר אליה נשא לבן, התנפלו עליהן הפניקים, בעודם איש את אחיו.
אמנם רוב הנשים ברחו, אך אֵיו ואחרות נתפסו; ובהביאם אותן אל תוך האניה
מהרו להפליג לעבר מצרים.

2. כן באה אֵיו למצרים, אומרים הפרסים שלא כדברי היוונים⁶. זאת
היתה ראשית מעשי העול. מספרים, כי אחרי־כן הפליגו והגיעו אחדים מהיוונים
— כי אין הם יודעים לכנות אותם בשם — לצור אשר בפניקיה וגזלו את בת המלך.

(1) כלומר עמים שלא ממוצא יווני.

(2) על מוצאם של הפניקים מדובר VII 89.

(3) הירודוטוס מכנה את הים בדרום אסיה ולוב בשם "הים האדום", אחרי כן נשאר השם הזה

רק למסרץ בין ערב ואפריקה.

(4) הים התיכון.

(5) עיר במדינת ארגוליס, ביוון.

(6) ליוונים היתה אגדה אחרת בדבר ביאת אֵיו למצרים. לפיה אחב זוס את אֵיו והירה

בקנאתה הפכה אותה לפרה מטורפת שגורדה זמן רב על־סני האדמה עד שבאה למצרים ושם אחרי

תולידה את האפס קבלה שוב צורת אדם. יש עוד אגדות על דבר אֵיו וזו:

את אַבְרוֹפָּה ¹. יתכן כי פְּרָתִים היו. ובזה שולם להם מדה כנגד מדה. ואולם אחרי המעשה הזה היתה מידי היוונים הנסבה לעול השני. כי נסעו באנית מלחמה לַאיָאָה אשר בְּקוֹלֶקֶס ² ועל הנהר פָּסִיס ³. ומשם אחרי גמרם את יתר הענינים שלשםם באו ⁴. גזלו את מִידְיָאָה בת המלך. וישלח מלך הקולכים מלאך לארץ יון וידרש פצוי על הגולה והשבת בתו, אך אלה השיבו לו דבר, כי גם הם ⁵ לא נתנו פצוי על גולת איו האֶרְגִינִית, ולכן לא יתנו גם הם להם פצוי.

3. ומספרים, כי בדור השני אחרי אשר קרו הדברים האלה, התאוו אלכסנדר בן פְּרִיאָמוֹס ⁶, בשמעו את המעשים האלה, לקחת לו בגולה אשה מארץ יון, ברעתו היטב, כי לא יתן פצוי, יען כי הם לא נתנו. וכה גזל את הֶלֶנִי ⁷. והיוונים החליטו לשלח תחלה מלאכים לדרש את הלני ולתבוע פצוי על הגולה. ואולם כאשר דרשו מהם זאת, הוכיחום אלה ⁸ על גולת מידיא, כי לא נתנו להם פצוי וגם לא החזירו בדרשם אותה ועתה הם דורשים כי יפיסו אותם אחרים. 4. עד הנה אפוא עשו ⁹ זה לזה רק מעשי שוד, מעתה נעשו היוונים אשמים מאד. כי הם היו אשר יצאו ראשונה למלחמה על אסיה ולא הללו על אירופה. גולת נשים הוא מעשה בני־בליעל, סוברים הם ¹⁰, לבקש נקמת הגזולות בכל תוקף, מעשה שוטים; לא לשים לב להן כלל, מעשה גבונים; הלא גלוי הוא, כי לולא חפצו הן עצמן, לא היו נגזלות. הם, בני אסיה, אומרים הפרסים, לא שמו לבם לנשים הגזולות כלל, אך היוונים אספו בגלל אשה לקדימונית אחת חיל רב ובאו לאסיה והשמידו ממלכת פריאמוס. ומעתה היא ראו תמיד את עם יון כאויב להם, כי את אסיה עם כל העמים הברברים היושבים בה, ראו הפרסים כילידי ביתם, אך את אירופה ואת עם יון כנפרדים מעליהם.

5. ככה, אומרים הפרסים, נתגלגל הדבר, ובכבוש אֵילִיוֹן ¹¹ הם רואים ראשית שנאתם ליוונים. בדבר איו אין דברי הפניקים בכל כדברי הפרסים: הם אומרים, כי לא השתמשו בגולה להביאה למצרים, אך היא זנתה בארגוס ¹ עם רב החובל של האניה, וכאשר ראתה כי הרתה, ביראה מפני הוריה, הפליגה מרצונה

1) גם על־אודותיה יש אגדות שונות; אחת מספרת, כי בקטפה פרחים בשדה בסביבות צידון, בא זוס, אשר באהבו אותה תהפך לפר ולקחה על גבו וברח עמה לאי כרתים ושם ילדה לו שלשה בנים.

2) על החוף המזרחי של הים השחור. 3) ראה II 103, 104.

4) גולת לביר הוהב. 5) הפניקים.

6) מלך טרויה. 7) אשת המלך מנלאוס.

8) אנשי טרויה. 9) לדברי הפרסים.

10) הפרסים. 11) טרויה.

12) העיר הראשית בארגולית, מדינה בין ארקדיה ולקוניא והאיסתמוס. העם הארגיזים, והעיר

גזברים שעמים רבות.

יחד עם הפניקים, למען לא ידע הדברי. כך אפוא מספרים הפרסים וככה הפניקים. ואני לא באתי לאמר אם כה או כה קרה הדברי. אך האיש, שאני יודע, כי הוא היה המתחיל בעול נגד היוונים, את שמו אודיע, ואחרי־כן אמשיך את דברי ואדבר במדה שוה על הערים הקטנות והגדולות של בני האדם, כי אלה שהיו גדולות בזמן קדום, רובן היו לקטנות ואלה שהן בימי גדולות, היו קטנות לפני. ובדעתי כי האושר האנושי הוא בן־חלוף, אוכיר את שתיהן בשוה. 6. קרויסוס¹ היה לפי מוצאו לודי², בנו של אֶלִיאֶקִיס, טִירְנוֹס³ (העמים היושבים מעבר מזה של הנהר הָלִיס⁴, השוטף מדרום בין הסוריים⁵ והפֶּלְגֶזִינִים ומשחפך צפונה לתוך הים הנקרא הֶאֶקְסֶינֹס⁶). קרויסוס זה היה, כפי שאני יודע, הראשון בין הברברים, אשר הכניע חלק מן היוונים והיו לו למס עובד, וחלק רכש לו לאוהבים⁷. הוא הכניע את היוונים ואת האיאלים ואת הדורים אשר באסיה, אולם לאוהבים רכש לו את הֶלְקֶדִימֹנִים. אולם לפני ממשלת קרויסוס היו כל היוונים חפשים. כי חיל הקימרים⁸ שבא עוד לפני קרויסוס על יוניה לא לכד את הערים, רק התנפל לשלול שלל.

7. השלטון, שהיה בידי הִירְקֶלֶס, עבר למשפחתו של קרויסוס, המכונה מִרְמָנִידִים. בדרך זו: קֶנְדַּאבְלִיס. זה שהיוונים קוראים לו מִירְסִילֹס, טִירְנוֹס בסַרְדִּים. היה נינו של אֶלְקִיוֹס בנו של הירקלס. כי אַגְרוֹן בן נִינוֹס בן בִּילֹס בן אלקיוס היה הראשון מבני הירקלס אשר מלך בסרדים וקנדאבלים בן מִירְסֹס האחרון. אלה שמשלו בארץ הזאת לפני אגרון היו יוצאי ירך לידוס בן אטיס, אשר על שמו⁹ נקרא כל העם הלודי, בעוד אשר לפניו היה נקרא הַמִּיֹנִי. ממנו קבלו בני הירקלס את השלטון והחזיקו בו בהתאם לדבר־אל. הם נולדו משפחה אחת של אִיאֶרְדֶנוֹס והירקלס ומשלו כמשך עשרים ושנים דורות אנשים,

(1) מלך 546–560.

(2) לוד, מדינה על החוף המערבי של אסיה הקטנה, נזכרת פעמים אחדות בתלמוד ומדרש.

כמו ב"ב ו' ע"ב: הרוגי לוד.

(3) משתמש אני במלה טירנוס וטירניה, יען כי אין מלים עבריות ההולמות לגמרי את המושגים היוונים האלה וגם נמצאות המלים האלה בספרות התלמודית והמדרשית אך בצורה מקולקלת.

(4) היום קיסל־אירמך.

(5) היר. מבדיל בין הסורים הקפדוקיים – השוה I 72. 76 – ובין הסורים אשר בארץ ישראל –

השוה II 30 –; שניהם נזכרים II 104.

(6) הים השחור. (7) לבעלי־ברית.

(8) עם הקימרים ישב, כנראה, בחצי אי קרים ובשטח שעד הדינסטר, וכאשר פרצו הסקיתים ממושבותיהם שעל החוף המזרחי של הים הכספי וחדרו לאירופה, נטו הקימרים מפניהם והתנפלו על הערים באסיה הקטנה והחריבון, פה מדובר על ההתנפלות בימי המלך גיגיס בשנת 657.

(9) לפי בראשית ו' כ"ב היה לוד בן שם ואחי אשור.

חמש מאות וחמש שנים¹, וירשו את הממשלה בן מאכיו עד קנדאבלים בן מירסוס.
 8. קנדאבלים זה אהב מאד את אשתו ובאהבתו אותה האמין כי היא היפה בכל הנשים. ולכן בהאמינו ככה, הלל מאד לפני גיגיס בן דסקילוס, שהיה אחד מנושאי-כידון² שלו, אשר מצא חן בעיניו מאד; לגיגיס זה היה קנדאבלים מגלה גם את הדברים החשובים ביותר וגם הלל לפניו את יופיה של אשתו. אחרי עבור זמן מה אמר לגיגיס את הדברים האלה, כי באה השעה להמיט על קנדאבלים רעה: „גיגיס, כמדומני, שאינך מאמין לי בְּדַבְרִי על יפי אשתי, כי אין האזנים נאמנות על בני האדם כעֵינִים; השתדל אפוא לראותה ערומה“. אולם זה צעק בקול ואמר: „אדוני, מה נבער הדבר אשר דברת בצוותך עלי לראות את גברתי ערומה! הלא עם הכתונת פושטת האשה גם את הבושה, כי עוד בימים קדומים נתברר לבני אדם מה יאה להם ומהם יש ללמוד, ובכלל זה גם הדבר שיסתכל כל אחד במה ששיך לו. הלא מאמין אני, כי היא היפה בכל הנשים ואותך אבקש כי לא תדרש ממני דבר בלתי הגון“.

9. כה דבר ודחה את ההצעה, כי ירא שלא תצא לו מזה רעה. אך קנדאבלים השיב כדברים האלה: „חזק, גיגיס, ואל תפחד לא מפני, כאלו דברתי דברי בכדי לנסותך, ולא מפני אשתי, כי תצא לך איזו תקלה מצדה. אני אסדר את הדבר מראש, כי לא תרגיש בהראותה לפניך. הלא אני אעמידך בחדר, אשר בו אנחנו יושבים, מאחורי הפתח הפתוח. מיד אחרי הכנסי תבוא גם אשתי לעלות על המטה. על יד הפתח עומד כסא; על זה תשים את הבגדים אשר תפשט אחד אחד ובמנוחה רבה תוכל להסתכל בה. אך כאשר תצעד מן הכסא אל משכבה ותפנה לך ערפה, אז עליך להתאמץ כי לא תראה אותך יוצא דרך הפתח“.

10. ויען כי לא יכול עוד להשתמט, היה מוכן. וקנדאבלים, כאשר חשב כי שעת השנה באה, הביא את גיגיס אל החדר, ומיד אחרי-כן באה גם אשתו, וגיגיס ראה אותה בבואה ובהסירה את בגדיה. וכאשר הפנתה אליו האשה את ערפה והלכה אל המטה, התחמק בלאט לצאת. אולם האשה הרגישה בו בצאתו, ובהבינה כי בעלה הוא שעלל לה זאת, לא הרימה קולה מפני הבושה, גם לא הראתה כל אות כי הרגישה בדבר. אך בלבה החליטה להתנקם בקנדאבלים. כי ללודים וכמעט לכל הברברים האחרים לחרפה גדולה יחשב אף לאיש להראות ערום³.

(1) המספר הזה אינו מדויק, כי היר. מונה מאה שנה לשלשה דורות (ראה II 142) ואם כן

יעלה החשבון ל 733 שנה. (2) כלומר משומרי ראשו.

(3) הפך ממנהגי היוונים, שהיו מתגוששים ערומים. השוה מגילה י"ב ע"ב, אסתר רבה פ"ג: רצונכם לראותה? אמרו לו: הן, ובלבר שתאה ערומה וכו'. שלחח לוי אפילו אנדיתיקי של בית אבא לא נדונו ערומים.

11. אכן באותה שעה לא נתנה להכיר בה מאומה, והיתה שקטה. אולם אך האיר היום, זמנה מבין עבדיה את אלה שידעה כי נאמנים הם לה וקראח את גיגיס. והוא, יען חשב בלבו כי לא תדע מאומה מכל אשר קרה, בא לקריאתה, כי גם לפני כן היה רגיל לבוא מדי תקראנו המלכה, וכאשר בא גיגיס אמרה האשה את הדברים האלה: „שתי דרכים לפניך, גיגיס, אני נותנת לך את הברירה באיזו מהן תבחר ללכת: או שתהרג את קנדאבלים ותקח אותי ואת ממלכת הלודים, או שתמות אתה סה מיד, למען אשר לא תשמע עוד בקול קנדאבלים לכל דבר ולא תסתכל עוד במה שאין לך רשות להסתכל. לכן או עליו למות על אשר יעץ לך כזאת, או אתה אשר ראיתני ערומה ועשית דבר שלא כהוגן“. בתחלה השתומם גיגיס לדבריה, אחרי־כן התחנן לבל תכריחנה לברור ברירה כזאת. אולם לא עלה בידו להטות את לבה ובראותו כי אמנם אין דרך לפניו רק או להרג את אדוניו או להרג הוא עצמו בידי אחרים, בחר להשאיר בחיים. לכן שאל ואמר את הדברים האלה: „יען כי תכריחני להרג את אדוני ולא חפצי, אמרי ואשמע, איך נשלח ידינו בזה? והיא ענתה ואמרה: „מן המקום, שממנו הראה אותי ערומה, משם תצא ההתנסלות עליו: בשנתו תשלח ירך בו“.

12. כאשר הכינו את מעשה ההתנקשות ובא הלילה, הלך גיגיס אחרי האשה אל החדר, כי לא נתנה לו לצאת ולא היה לו מוצא אחר רק או כי ימות הוא או קנדאבלים. היא נתנה בידו פגיון והחביאתו מאחורי אותה הדלת וכשהלך קנדאבלים לנוח, נגש גיגיס בלאט וימיתהו ויקח את האשה ואת הממלכה. אותו מזכיר גם ארכילוכוס מפרזס¹, אשר חי באותו זמן, בִּמְבוֹס בעל שלש קצובות.

13. והנה היתה לו הממלכה ונתחזק בה על ידי האוקטולום אשר בדלפוי. כי כאשר עלתה מאד חמת הלודים בגלל הדבר המר שקרה את קנדאבלים ושלחו אל הנשק ידם, הסכימו ביניהם המורדים אשר עם גיגיס והלודים האחרים: אם האורקולום יענה כי יהיה מלך הלודים, ימלך, ואם לא, יחזיר את הממשלה לבני הירקלס. והנה האורקולום ענה וימלך גיגיס². אך זאת אמרה הפיתיה: כי בדור חמישי לגיגיס ינקמו בני הירקלס את נקמתם. אולם לדבר הזה לא שמו לבם הלודים ומלכיהם עד אשר קם והיה.

14. ככה באו המרמנדים אל הטיִקְגִה אשר לקחו מאת בני הירקלס.

(1) ארכילוכוס, בן דורו של גיגיס, היה משורר לירי מפורסם אחרי הומרוס. הוא היה הראשון שחזו חרוזים במשקל הימבוס. בין הקסעים שנשארו משיירו נמצא גם קטע משייר ששר על גיגיס ובו הוא לועג לעשרו. הוא מת במלחמה נגד נקסוס,

(2) בשנת 687 בערך.

אחרי אשר נעשה גיגיס לטירנוס שלה מנחות לא מעטות לדלפוי; מנחות כסף נמצאות ממנו הרבה מאד בדלפוי; מלבד הכסף הקדיש זהב למכביר, בין שאר חפצים הראויים ביחוד להזכר עומדים שם מוקדשים ממנו גביעי זהב, ששה במספר; הם עומדים באוצר הקורינתיים ושלשים ככר משקלם. באמת אין זה אוצר עם הקורינתיים, כי אם אוצרו של קייפֶּלֶלוס¹ בן אֶאֶטיון. גיגיס זה היה ראשון לברברים, אשר אנו יודעים, ששלח מתנות לדלפוי, אחרי מִידס² בן גֶרְדִּיוֹס מלך פְּרִיגִיָה. כי גם מִידס הקדיש את כסא המלוכה אשר ישב עליו למשפט, וכדאי הוא לראותו. הכסא הזה עומד במקום שעומדים גביעי גיגיס. זהב זה והכסף שהקדיש גיגיס, נקרא בפי הדלפים אוצר גיגיס, על שם האיש שהקדיש אותם. אחרי הגיעו לממשלה יצא גם הוא למלחמה על מִילִיטוֹס ועל קִמִּירֹנָה ולכד את העיר קולופון. אך דבר גדול אחר לא נעשה על ידו בשלשים ושמונה שנות מלכותו³. לכן נעזבהו עתה אחרי שהזכרנו כל אלה.

15. אך אזכיר את אֶרְדִּיס בן גִּיגִיס שמלך אחרי גיגיס. הוא לכד את פְּרִיאִינִי ויצא למלחמה על מִילִיטוֹס, בימי מלכו בסרְדִּיס באו לאסיה הקימרים שגורשו ממקומות מושבותיהם על ידי הקייתים הנודדים ולכדו את סרדיס חוץ מהמצודה.

16. אחרי אשר מלך אֶרְדִּיס תשע וארבעים שנה⁴, מלך אחריו קְדִיאָטִיס בן ארדיס שתיים-עשרה שנה⁵, ואחרי סדיאטיס אֶלִיאָטִיס⁶. הוא נלחם בקִיאָכְסִרִים, מורע דִיאָקִיס ובמידים⁷, ואת הקימרים גרש מתוך אסיה וכבש את סמירנה⁸ שנתישבה על-ידי אנשי קולופון ונלחם בקֶלוֹזֶמְנִי. מפה נסג אחר, לא כאשר דמה בלבו, כי אם אחרי תבוסה גדולה. מעשים אחרים, ראויים ביותר להזכר, שעשה בימי שלטונו, הם:

17. הוא נלחם במליטים, כי ירש את המלחמה מאת אביו. הוא יצא נגדם וצר על מיליטוס בדרך זו: כאשר בשלו הפירות על פני השדה, היה מסיע את הצבא, שהלך לקול חלילים, נבלים, אבוב נקבה ואבוב זכר⁹. וכאשר הגיע על גבול מיליטוס, לא הרס ולא שרף את הבתים על פני השדות ולא הסיר דלתות כי אם השאיר הכל על מקומו. אך את הפירות ואת העצים שבשדה השחית

(1) מלך בקורינת 657-627, על אודותיו ראה V 92.

(2) מלך 700 בערך. (3) מלך 687-649.

(4) מלך 649-600, לפי החקירות החדשות רק 37 שנה.

(5) 600-588. (6) 580-560 בערך.

(7) ראה I 73, 74. (8) ראה I 149, 150.

(9) קולו של אבוב זכר היה יותר עב מקולו של אבוב נקבה. הלוריס נזכרים פעמים אחדות

כתור יודעי נגן.

מדי פעם בפעם ואחרי־כן נסוג אחור. כי על הים היו המיליטים חזקים מאד, עד כי נבצר היה מהצבא לשים מצור עליהם. ואת הבתים לא הרס מלך הלודים, למען יהיה למיליטים מקום לצאת משם ולזרע ולעבד את אדמתם, והוא ימצא בבואו לתוך גבולם מה להשחית מעבודתם.

18. בדרך זו נלחם אחת־עשרה שנה ובהן הוכו המיליטים פעמים מכה גדולה, בהלחמם על יד לי־מגיון⁽¹⁾ בתוך גבולם ועל פני מישור המיא־נדרוס⁽²⁾. שש שנים מאחת־עשרה אלה עוד משל סדיאטיס בן אַרְדִּיס בלודים והוא היה הפורץ עם צבאו לתוך גבול המיליטים, כי הוא היה האיש אשר החל להתגרות בהם מלחמה, ובחמש השנים שבאו אחרי השש נלחם אליאטיס בן סדיאטיס, אשר ירש את המלחמה מאת אביו, כמו שאמרתי למעלה, ונלחם בחזקה. מהיונים לא בא איש להקל למיליטים במלחמה זאת וזאת החיים⁽³⁾ לבדם. ואלה באו לעזרתם לגמול להם כגמולם, כי לפני זה עזרו המיליטים לחיים במלחמתם עם הא־רִיתִיים⁽⁴⁾.

19. וכאשר בשנת השתי־עשרה נשרף יבול האדמה עלידי הצבא, קרה מקרה כזה: אך הוצתה האש ביבול השדה, התלקחה על ידי הרוח ונאחזה האש במקדש א־תִינִי המכונה הא־סיסית⁽⁵⁾, ובהאחו המקדש באש, נשרף. בתחלה לא שם איש אל זה לב, אולם אחרי שוב הצבא לסרדים, חלה אליאטיס. וכאשר ארכה מחלתו ימים רבים, שלח מלאכים לדלפוי, יען כי יעץ לו מי שהוא, או כי נתן בעצמו אל לבו לשלח ולדרוש באל על חליו. בבואם לדלפוי, אמרה להם הפיתיה, כי לא תענה להם טרם יבנו את מקדש א־תִינִי אשר בא־סיסוס, בגבול מיליטוס.

20. אני יודע שכך היה הדבר, כי שמעתי את הענין מפי הדל־פִּים. אך המיליטים מוסיפים את הדברים האלה: כאשר נודע לפ־ריא־נדרוס בן קִיפ־סלוֹס. ידיד נפשו של ת־רְסִיבולוס, שהיה סירנוס בימים ההם במיליטוס, דבר האורקולוס אשר הוגד לאליאטוס, שלח מלאך להודיעהו זאת, למען ידע מראש ויחליט דבר מה לפי מצב הדברים. לדברי המיליטים כך היה הדבר.

21. ואליאטיס, כאשר נודע לו זה, מהר לשלוח ציר למיליטוס, כי יכרות ברית עם תרסיבולוס ועם המיליטים לימי בנותו את המקדש. וילך השליח למיליטוס. ותרסיבולוס אשר ידע כבר היטב את הדבר וידע מה ברצון אליאטיס

(1) כנראה הנמל של מיליטוס.

(2) נהר באסיה הקטנה.

(3) יושבי האי חיוס, מול אסיה הקטנה.

(4) א־רִיתִי, עיר על החוף באסיה הקטנה.

(5) על שם מקדשה אשר באסיסוס, כפר קרוב למיליטוס.

לעשות, עשה ככה את מעשהו בערמה: הוא צוה למיליטים לחביא ולצבור בשוק את כל הדגן הנמצא בעיר, שלו וכן של האזרחים, וכאשר יתן אות, אזי יתחילו לשתות וללכת למשתאות איש אל רעהו⁽¹⁾.

22. כל זה עשה וצוה תרסיבולוס למען יראה הציר מסרדים את ערמת הדגן הגדולה הנערמה ואת המיליטים החיים חיי נועם ויודיע זה לאליאסיס. וכך היה. כי בראות זאת הציר ובמסרו לתרסיבולוס את מצות המלך הלודי, שב לסרדיס. כפי ששמעת, רק בגלל דבר זה נעשה השלום. כי אליאסיס קוה, כי מחסור גדול בתבואה שורר במיליטוס והעם הגיע עד המשבר, והנה שמע מפי הציר השב ממיליטוס את ההפך ממה שקוה. אחר הדברים האלה קם השלום ביניהם בתנאי כי יחיו באהבה ויעזרו איש לרעהו. ובמקום המקדש האחד בנה אליאסיס שני מקדשים לאתיני באסיסוס והוא קם מחליו. כזאת קרה לאליאסיס במלחמתו עם המיליטים ותרסיבולוס.

23. פְּרִיאַנְדְרוֹס היה בנו של קִיפְסָלוֹס, הוא אשר הודיע את דבר האורקולוס לתרסיבולוס. פריאנדרוס היה טירנוס בְּקֹרִינְתָּה. בחייו קרה לו, כה מספרים הקורנתיים והלֶסְבִּיִּים מסכימים עמהם, פלא גדול מאד: אֶרִיוֹן⁽²⁾ מִמִּיתִימָנָה⁽³⁾ הובא על יד טִינָרוֹן⁽⁴⁾ רכוב על דולפין. הוא היה מגן בקיתרוס ובדורותיו לא היה כמוהו וגם היה הראשון כאשר אנחנו יודעים, אשר חבר דִּיתִימְבוֹס וכנהו בשם זה והורוה בקורינתה.

24. הם מספרים, כי אריון זה, אחרי אשר חי רוב הזמן בבית פריאנדרוס, השתוקק להפליג לאיטליה ולסִיקִלְיָה, וכאשר אסף הון עצום אמר לחזור ולשוב לקורינתה. הוא נסע מִטֶּרֶס⁽⁵⁾ ויען כי לא בטח בכל איש כאשר בטח בקורינתיים, שכן לו אניה עם אנשים קורינתיים. ויהי בהיותם בלב ים, זממו מזמות להשליך את אריון מתוך האניה ולקחת את רכושיו. כאשר הרגיש בדבר התחנן אליהם שאת הונו אמנם ימסור להם, רק את נפשו יציל. אולם שומע לא היה לו ביניהם, כי אם צו לו, או כי ימית את עצמו, למען ימצא קבר באדמה או כי ימהר ויקפץ לתוך הים. בצר לו בקש אריון, בהיות הדבר מחלט אצלם, כי יתנו לו לעמוד מקושט בכל עדין על ספסלי תופשי המשוט ולשיר, והבטיח להמית עצמו ככלותו לשיר. והנה תקפה אותם התאוה לשמוע את שירו של המשורר

(1) תחבולה דומה לזו מספר יוסף, מלחמות, ב' ו' י"ג שעשה בירדפת במים למען הוליד שולל את הרומאים.

(2) משורר מפורסם, ששכלל את הדיתירמבוס, שיר מקהלה לכבוד דיוניסוס. פרטים בטוחים מחייו אינם ידועים.

(3) עיר באי לסבוס.

(4) כף מטפן כדרוס חסלופונטוס.

(5) טרנטום באיטליה הרומית.

המצוין בין בני האדם ויסוגו אחר מירכתי האניה עד אמצעה. והוא שם עליו את כל עדיו, תפס בקיתרוס ויעמוד על ספסלי תופשי המשוט וישר שירה נשגבה¹ וככלותו את השיר השליך עצמו לתוך הים כמו שהיה, עם כל העדי המלחים המשיכו דרכם לקורינת, אך אותו, מספרים, לקח דולפין והביאהו לטינרון. הוא עלה על היבשה והלך לקורינת ועדיו עליו ובבואו ספר כל מה שקרה. פריאנדרוס, מתוך אי-אמון, שם את אריון במשמר ולא נתנו לצאת וחכה למלחים. וכאשר באו, קרא אותם וישאלם אם הם יודעים להגיד דבר מה על-אודות אריון. וכאשר אמרו כי הוא נמצא בחיים באיטליה וכי עזבוהו בטרס בכל טוב, הופיע לפניהם אריון לבוש כמו שהיה בקפצו מתוך האניה. הם נבהלו מאד ולא יכלו עוד להכחיש אחרי אשר נאחזו בדאיים. את זה מספרים הקורינתיים והלסביים ועל טינרון נמצאה מתנה של מתכת, לא גדולה, אשר הוקדשה מאת אריון: איש רוכב על דולפין².

25. אליאטיס הלודי מת אחרי עזבו את המלחמה במיליטוס. הוא מלך שבע וחמשים שנה. כאשר קם מחליו, הקדיש לדלפוי, השני³ במשפחה הזאת, גביע כסף גדול וכנו ברזל מרותך. הם ראויים לְאֹת בין כל המתנות אשר בדלפוי, מעשה ידי גְּלָאבְּקוֹס מְחִיוֹס, שהוא לבדו בכל בְּנֵי-הָאָדָם המציא את רתוך הברזל. 26. אחרי מותו של אליאטיס קבל את המלוכה קרויוסוס בן אליאטיס והוא בן שלשים וחמש שנה. מהיוונים היו הָאֶפְסִים הראשונים, אשר תקף אותם. ויהי כאשר צר על האפסים, הקדישו את העיר לֶאֱרִיִּסְטִיִּס⁴, במתחם חבל מן המקדש עד החומה. ומהעיר העתיקה, אשר עליה צר אז, עד המקדש שבעה ריסים. קרויוסוס תקף אותם ראשונה, אחרי כן אחרים מהיוונים והאיאולים, אלה אחרי אלה, במצאו תואנות מיוחדות לכל חלק מהם; לאלה אשר יכול למצוא נגדם יותר נכונות, השתמש בהן, ונגד אחרים מהם השתמש גם בקלושות.

27. וכאשר הכניע את היוונים באסיה וישימם למס עובר, שם לבו לבנות אניות לתקף בהן את יושבי האיים. וכאשר היה הכל מוכן לבנין האניות, בא לסרדיס בִּיאָס⁵ מִפְּרִיגִי, לדברי אחדים, ולדברי אחרים, פִּיטַקוֹס מִמִּסִּילִיגִי. ועל שאלת קרויוסוס, היש חדשות ביון, ענה כדברים האלה ובהם שם קץ לבנין האניות: הַמֶּלֶךְ, יושבי האיים קונים ואוספים סוסים לרבבות, כי אומרים הם

(1) מנגינה שהיו שרים לכבוד אפולון. אומרים, כי סרפנדר, מיסד המוסיקה היוונית, המציא אותה.

(2) פליניוס מרבה לדבר על אהבת הדולפינים את בני האדם ומתשוקתם לשמוע קול שיר וזמר IX, 52-60. גם התלמוד מביא אותם ביחס אל בני אדם, בכורות ח' ע"א: ואמרי הדולפינים פרים ורבים בבני אדם, וגירס' רש"י שם: מבני אדם.

(3) הראשון היה גיגיס ששלח מתנות לדלפוי.

(4) אלילת הציד.

(5) בִּיאָס ופִּיטַקוֹס נמנים בין שבעה חכמי יוון המפורסמים.

לעלות למלחמה על סרדים ועליך. קרויסוס השיב, בהאמינו, כי האיש הזה מדבר אמת; "מי יתן ונתנו האלים בלב יושבי האיים לעלות עם סוסייהם על בני הלודים". על זה ענה ואמר: "המלך, רואה אני, כי תשאף בכל נפשך לתפוש ביבשה את יושבי האיים הרוכבים, ותקותך מובנה. האם לא תחשב כי גם יושבי האיים אינם שואפים אחרת מאשר לתפוש עד מהרה על הים את הלודים, מאחרי ששמעו כי אתה עומד להכין אניות נגדם ולנקם את נקמת היוונים היושבים ביבשה, אשר כבשת אותם לעבדים ומחזיק בהם"? מאד שמח קרויסוס לדברים האחרונים האלה, ויען כי נראו לו נכוחים, שמע לו וצוה לחדול לבנות האניות. וככה כרת ברית שלום עם היוונים יושבי האיים.

28. כעבור זמן-מה נכבשו כמעט כל העמים היושבים מעבר ההלס מזה. כי מלבד ההקיליקיים והליקיים, הכניע קרויסוס תחתיו את כל הנשארים והחזיק בהם, והם: הלודים, הפריגים, המיסים, המריאנדינים, החליבים, הפפלוגונים, התרקים, התיגיים והביתוניים⁽¹⁾, הקרים, היונים, הדורים, האיאלים והפמפיליים. 29. וכאשר הכניעם קרויסוס וספח אותם אל הלודים, באו לסרדים, שהיתה על פסגת עשרה רבים, וכן גם כל חכמי יון, שחיו בימים ההם, פעם זה ופעם זה, וביניהם גם סולון⁽²⁾ איש אתונא, אשר נתן חוקים לאתונאים על-פי בקשתם ויצא לנכר לעשר שנים, ויסע למען יראה את העולם, ואולם ברור, למען לא יהיה נאלץ לבטל אחד מהחוקים אשר חקק; כי האתונאים עצמם לא יכלו לעשות זאת, יען אסרו עליהם בשבועות חמורות לחיות עשר שנים לפי החוקים שנתן להם סולון.

30. מטעם זה וגם למען יראה את העולם, נסע סולון ובא למצרים אל אמסיס⁽³⁾ וכן גם לסרדים אל קרויסוס. בבואו נתקבל מאת קרויסוס בסבר פנים יפות בבית המלך. אחרי כן, ביום השלישי או הרביעי, הוליכו העבדים במצות קרויסוס את סולון דרך האוצרות והראו לו את כל דבר יקר ונחמד. אחרי אשר ראה הכל והתבונן כאות נפשו, שאלהו קרויסוס את הדברים האלה: "האירח מאתונא, רבות שמענו על אודותיך, על חכמתך ונדודיך ואשר בקרת, בתשוקתך לדעת ארצות רבות למען תראה את העולם, והנה מלא לבי תשוקה לשאל אותך, אם ראית בין כל בני האדם את המאושר בהם?" הוא שאל זאת, באמרו בלבו, כי הוא המאושר באדם. ואולם סולון, אשר לא החניף כלל, כי אם דבר

(1) התרקים באסיה נפלטו לשני שבטים, שבט התיגיים ושבט הביתוניים.

(2) כפי הנראה כל הספור על-אודות סולון וקרויסוס הוא אגדי, כי הוקי סולון נתנו בשנת

594, נסיעתו היתה איפוא 593-583, אולם קרויסוס הגיע למלכות בשנת 561, או שנפגשו בנסיעה שניה

ומאחרת, ראה גם VI 125.

(3) מלך מצרים.

את האמת, אמר: „המלך, טלוס מאתונאי“. וישתאה קרויסוס לשמע הדבר וישאל מענין: „במה אתה חושב את טלוס להמאושר?“ וזה השיב: „יען כי, ראשית לטלוס היו בנים טובים וישרים בעת הצלחת העיר ולכולם נולדו בנים וכולם נשארו בחיים. ושנית, אחרי אשר חי חיי אושר לפי השקפתנו, היתה לו אחרית מאושרת מאד. כי כאשר נפגשו האתונאים עם שכניהם בקרב על יד אֶלֶאבסיס, בא גם הוא לעזרה והכה את האויבים אחר ומת יפה מאד. והאתונאים קברו אותו על חשבון הצבור במקום אשר שם נפל וכבדוהו מאד“.

31. תאור האושר הרב של טלוס עלידי סולון ענין את קרויסוס עד מאד והוא שאל, את מי הוא חושב השני⁽¹⁾ לו, בחשבו כי יבוא לכל הפחות במעלה השניה. אך הוא ענה: „קלאופיס וביטון. הם היו משבט הארגיונים והיה להם די מחסורם, ומלבד זאת היה כח גופם כה גדול עד כי שניהם זכו בשוה בפרס משחקי ההתחרות, וביחוד מספרים על־אודותם את הספור הזה: היה היה חג הירה לארגיונים והיה צורך להביא את אמם בעגלה אל המקדש, אולם שוריהם לא באו מן השרה בשעה הנועדה. ויען כי השעה היתה דחוקה נכנסו הנערים בעול ומשכו את העגלה, ובעגלה נסעה אמם. ארבעים וחמשה ריס העבירה ובאו אל המקדש. אחרי עשותם את המעשה הזה ואחרי אשר ההמון החוגג ראה אותם, בא הקץ הטוב ביותר לחייהם, ובהם הראתה האלהות כי טוב לבן־האדם למות מלחיות. כי הארגיונים שעמדו מסביב הללו את כח הנערים, והארגיויות את אמם שזכתה לבנים כאלה. האם, אשר שמחה מאד למעשה בניה ולדברי השבת, התיצבה מול הפסל והתפללה, כי הָאֵלָה תתן לקלאופיס וביטון בניה, אשר כבדוהו מאד, את הטוב לאדם. אחרי התפלה הזאת, לאחר שהקריבו וסעדו, שכבו הנערים לישון בתוך המקדש ההוא ולא קמו עוד. וזה היה קצם. והארגיונים הקימו להם מצבות והקדישון לדלפוי על היותם אנשים טובים מאד“.

32. ויתן בזה סולון לשני אלה את המעלה השניה באושר. ויחר אף קרויסוס ויאמר: „הוי, אורח מאתונאי, האם אין אשרנו נחשב בעיניך למאומה עד כי לא הערכת אותנו אף כערך אנשים פשוטים?“ והלה השיב: „קרויסוס, האת האיש היודע כמה מלאה האלהות כולה קנאה ותהפוכות, האותי תשאל לגורל האנושי?⁽²⁾ כי בחיינו הארוכים יש לראות הרבה מה שאיננו לרצון לנו ויש

(1) אחרי טלוס.

(2) הרעיון הזה שאלתי הצדק וחיושר מעניש ומשפיל את האדם המתנאה ברב אשרו והמתרומם לספירה עליונה ובגובה לבו מדמה עצמו לאלהים, נמצא עוד בספרי הרודוטוס (III 40; VII 10; 46), אבל הוא מבטא את האלהות, כלומר מיחס לאל רגשות אנושיים. כפי שיטת היוונים ובטויחה; השוה לזה מה שקדמיהו יחזקאל כ"ח, ג': "יען גבת לבך ותאמר אל אני, מושב אלהים יושבתי בלב ימים... לשחת יורידוך וגו'".

לסבל הרבה, כי את גבול חיי האדם אני קובע לשבעים שנה¹. שבעים שנה אלה הם עשרים וחמשה אלף ומאתים יום, בלי חדשי העבור. ואם כל שנה שניה מהשנים האלה תגדל בחדש, כדי שהתקופות תבאנה בעתן², יהיו חדשי העבור בשבעים השנה שלשים וחמשה, והימים אשר בחדשים אלה אלף וחמשים³. בכל הימים האלה אשר בשבעים השנה, שהם עשרים וששה אלף ומאתים וחמשים יום, אין אף יום אחד המביא לשני דבר דומה לגמרי. אם כן הדבר, קרויסוס, האדם לגמרי בן המקרה הוא. לי, אמנם, נדמה אתה עשיר גדול ומלך על עם רב. אך את הדבר אשר תשאלני לא אוכל לאמר לך טרם אשמע כי חיך נגמרו בטוב. כי העשיר המופלג אינו מאושר ממי שרק לחם יומו יש לו, אם אין גורלו, כי כל נכסיו ישארו בידו עד בוא יומו בטוב⁴. הלא רבים הם העשירים הגדולים שאינם מאושרים ואולם רבים המאושרים, אף כי עליהם לחיות במדה ובמשורה. יתרון לעשיר הגדול שאינו מאושר על מי שאינו אלא מאושר בשני דברים, וזה יתרונו על העשיר והבלתי-מאושר בהרבה דברים: בידי זה למלא תאותו ולשאת יותר קל אסון גדול אשר בא עליו, אבל זה עולה עליו באלה: את האסון אמנם אינו יכול לשאת ואת תאותו למלא בשוה כמוהו, אבל את אלה מרחיק ממנו מצבו הטוב. הוא שלם בכל אבריו, בריא, בלי מחלה, ילדיו טובים, והוא טוב תואר. ואם נוסף לכל אלה הוא גומר את חייו יפה, הנהו אשר אתה מבקש והוא ראוי להקרא מאושר. טרם שאחד מת, יש להמנע מלקרא אותו מאושר כי אם כי טוב לו. ומן הנמנע הוא כי יהיו כל אלה יחד לאיש, כמו אין ארץ אשר תספיק לה לעצמה את כל הדרוש לה, כי אם דבר אחד יש לה והדבר השני חסר לה; וזאת, שלה מרבית הדברים, היא הטובה. כן גם בן-האדם אינו מספיק לו לעצמו. כי אם דבר אחד יש לו, ודבר אחר חסר לו. מי אשר לו רוב הדברים עד סוף ימיו ובנפש שמחה הוא משלים את חייו, הוא, המלך, לפי דעתי, אשר בצדק יאות לו תואר זה. בכל ענין יש להתבונן על קצו, איך יגמר. כי לאנשים רבים הראה האל את האושר ואחרי-כן הרס אותם עד היסוד⁵.

(1) השנה תחלים צ' ימי שנותינו בהם שבעים שנה וכו'.

(2) בכדי להשוות את שנת הלכנה-354 יום-עם שנת החמה-365 יום-הנהיגו מימי סולון

לחוסף בכל שנה שניה חדש מעובר.

(3) לפי החשבון הזה באים 375 יום לכל שנה, אם כן $9\frac{3}{4}$ יותר מאשר לשנת החמה כנראה,

החשבון אינו מדויק.

(4) השנה לזה את מאמרו של הלל: אל תאמן בעצמך עד יום מותך. ברכות כ"ט ע"א.

אבות מ"ב מ"ד. אולם לפי הלל האדם מאושר אם לא חטא עד יום מותו, ולסולון-אם לא קרו לו פגעי הזמן. יוסף, מלחמות ח' י"א ג': כי לא יאות לאדם להקרא מאושר עד בוא יומו. ובמדרש לקח טוב: סופך טוב, בולך טוב, בן סירא י"א ל"ב: לשני מות אל תאשר גבר.

33. כדברים האלה דבר אל קרויסוס. ויען כי לא דבר כפי רצונו וגם לא שם לבו אליו, שלח אותו קרויסוס מפניו, בחשבו אותו לסכל גדול, המבטל את קניני האדם אשר בידו ומצוה לראות לסופו של כל דבר ודבר.

34. אחר אשר עזבו סולון, השיב אחד האלים גמולו בראשו, כנראה, על אשר ראה קרויסוס עצמו המאושר מכל האדם. כעבור זמן מה בא אליו בשנתו חלום אשר הודיעהו את האמת על דבר האסון אשר יבוא על בנו. כי היו לקרויסוס שני בנים, מהם האחד אשר מוס בו. הוא היה חרש, אך השני עלה בכל דבר הרבה על בני גילו. שמו היה אטיס, ובאטיס זה, כן הראה חלום לקרויסוס, תפגע להבת חנית ברזל וימות. כאשר הקיץ קרויסוס וחשב בדבר, ירא מאד מפני החלום, והשיא את בנו אשה ולא הוסיף לשלחהו אל המערכה, בעוד אשר עד עתה היה הוא היוצא לפני הלודים למלחמה. את הכידונים ואת החניתות וכל כלי מלחמה צוה להוציא מחדרים הגברים ולאספם לתוך בית הנשק, פן יפול על בנו דבר מהתלויים.

35. עודו עסוק בנשואי בנו, בא לסרדיס איש אשר אסון הציץ ללבו וידידו מגואלות בדם, בן פריגיה מורע המלוכה. הוא בא אל בית קרויסוס ובקש ממנו שיחטא עליו, כפי מנהג הארץ, וקרויסוס חטא עליו. הכפרה של הלודים דומה כמעט לזאת של היוונים. אחרי אשר גמר קרויסוס את הכפרה (כמשפט 1) שאלהו מאין הוא ומי הוא, בדברו את הדברים האלה: „בן-אדם, מי אפוא אתה, ומאיזה מקום מפריגיה אתה בא לחסות בתוך בתי? מי האיש או האשה אשר רצחת? והלה השיב: „המלך, בנו של גורדיוס בן מידס אני, ושמי אֶדְרֶסְטוֹס. את אחי הרגתי בשגגה ובאתי מגורש על-ידי אבי ובחוסר כלי. וקרויסוס ענה לו ואמר: „מאנשים ידידים נולדת ובאת אל ידידים. השאר בביתי ולא תחסר דבר. יותר שתשא את אסונך בלב שקט, יותר יועיל לך זה.“

36. ובכן חי האיש בבית קרויסוס. בעת ההיא חי על הַאֲוִלִּימְפּוֹס הַמִּיָּסִי (2) חזיר-יער אדיר מאד. הוא ירד מדי פעם בפעם מן ההר והשחית את השדות הנורעים אשר למיסים. פעמים רבות יצאו המיסים נגדו, אך לא יכלו לעשות לו כל רעה וסבלו ממנו. לסוף באו מלאכים מאת המיסים אל קרויסוס ודברו אליו כדברים האלה: „המלך, חזיר אדיר מאד נראה בארצנו והוא משחית את שדותינו. התאמצנו לצוד אותו ואין עולה בידינו. ועתה אנו מבקשים ממך, כי

(1) שוחטים שעיר ופושטים את עורו. על העור יושב לו הרוצח על יד התגורר ובעל חבית שופך דם חזיר ומים על ידי הרוצח. במעשה זה נתכפר זוס המחטא—ואחר כך מתפללים אל זוס המכפר—שיפנה שוב פניו אל הרוצח, ועתה נתפס הרוצח עם אל ועם אנשים ובעל-חבית שואל אותו לשמו ולשם עירו ואיך היה הרצח.

(2) בארץ מיסית אשר באסיה הקטנה, היום קשיש-דג.

תשלח אתנו את בנך ואתו צעירים נבחרים ולהקת כלבים ונשחית את החיה מן הארץ. הם בקשו את הדברים האלה. וקרויסוס נזכר בדברי החלום ואמר להם את הדברים האלה: „על-אודות בני אל תחשבו עוד, כי לא אשלחם אתכם. זה עתה נשא אשה ובה כל מחשבות לבו. אולם לודים נבחרים עם להקת כלבים אשלח אתכם ואצום כי ישתדלו בכל כוחם להשחית את החיה מן הארץ.“

37. כדברים האלה השיב והמיסים היו מרוצים בהם. בין כה וכה נכנס בנו של קרויסוס, כי שמע את בקשת המיסים. וכאשר מאן קרויסוס לשלח את בנו אתם, אמר הנער אליו כדברים האלה: „אבי, לפנים היה לי הענין היפה והרצוי ביותר לצאת למלחמה ולציד ולקנות לי שם תפארת. ועתה מרחיקני אתה משני אלה, אף כי לא מצאת בי לא מורך ולא פחד. איך יביטו בי בלכתי לאספת עם ובשובי ממנה? מה יחשבו עלי בלבם יושבי העיר ואיך תביט בי אשתי החדשה? מה תחשב היא בלבה על בעלה החי עמה? ובכן שלחני לציד או תוכיחני על פני כי הנעשה ככה הוא הטוב לי.“

38. ויען קרויסוס ויאמר: „בני, לא יען ראיתי מורך לבך או דבר אחר בלתי-ראוי אני עושה זאת כי אם חזון בא אלי בשנתי ויאמר לי, כי מעטים יהיו ימי שני חייך וכי להב חנית-ברזל ימית אותך. מפני המראה הזה מהרתני כל כך בנשואיך ובדרכים כאלה אינני שולחך, בדאגתי אשר אני דואג לך, אולי, אוכל להצילך כל ימי חיי. הלא בני יחידי אתה. כי את זה השנתי בעל המום אינני חושב לבן לי.“

39. על זה עונה הנער כדברים האלה: „אמנם יש לסווח לך, אבי, כי שמרת עלי אחרי ראותך מראה כזה. אולם מה שאינך יודע, כי נעלם ממך, עלי להגיד לך אל נכון. לפי דבריך אומר התלום כי עלי למות בלהב של חנית. הידים לחזיר, החוד של חנית לו, אשר תירא מפניו? לו אמר לך כי אמות על-ידי שן או על-ידי דבר אחר דומה ~~לך~~ אני היה עליך לעשות את אשר תעשה. אך דבר החלום היה רק על להב, ואם ככה הדבר, הלא המלחמה לא תהיה לנו באנשים, שלחני.“

40. ויען קרויסוס: „בני, בזה נצחתני בהביעך את דעתך על החלום. ויען כי נצחתני, אני חוזר מהחלטתי ומרשה לך לצאת אל הצידי.“

41. כדברים האלה דבר קרויסוס וישלח ויקרא לאֲדִרְכָּסוֹס מִפְּרִיגִיָּה וכאשר בא, דבר אליו ככה: „אדרסטוס, כאשר קרך האסון המעציב—לא אבוא אתך על זה במשפט—חֲסֵאתִי אותך ואספתִיך אל ביתי וכל מחסורך עלי. ועתה עליך לשלם לי כגמולי, טובה תחת טובתי, מוכרה אתה לשמר על בני, היוצא לצוד ציד, כי לא יפרצו בדרך שודדים רעים וימיטו שואה עליכם. ומלבד זאת שומה עליך

לצאת למקום אשר שם תהיה למהולל על ידי מפעלים כמו אלה. מאת אבותיך בא לך הדבר וגם כח וגבורה לך.

42. ויען אדרסטוס: המלך, מסבה אחרת לא הייתי יוצא לקרב כזה, כי לא יאה לאיש, אשר אסון גדול רובץ עליו, לבוא בחברת חברים עליזים. גם אין הדבר לרצון לי ופעמים רבות כבשתי את יצר לבִי. ועתה כי חפצך זאת ועלי למלא אותו – הלא עלי לגמול אותך טובה – נכון אני לעשות את הדבר, וקה, כי בנך, אשר תצוני לשמור עליו, ישוב שלם, עד כמה שזה תלוי בשמירתִי.

43. אלה היו דבריו לקרויסוס, אשר ענהו; אחרי־כן יצאו בליות צעירים נבחרים וכלבים. ובבואם אל ההר אולימפוס, רדפו אחרי החיה, השיגוה, הקיפוה וירו בה את חניתותיהם; והנה מטיל האורח, זה אשר התחטא מהרצח, הנקרא אדרסטוס, את חניתו על החזיר ומחטיא, אך פוגע בבן קרויסוס. ובפגוע בו להב החנית, באו דברי החלום, ואחד רץ להודיע לקרויסוס את אשר קרה ובבואו לסרדיס, ספר לו על הקרב ועל מות בנו.

44. וקרויסוס נדהם על מות בנו ועוד יותר התאונן על שהרגו האיש אשר הוא עצמו חטא אותו מרצח. ובצערו הגדול על האסון קרא בקול לזוס המחטא. כי יהיה לעד על מה שמצא אותו מאת האורח; הוא קרא לו גם כמגן הכנסת־אורחים ורעות בקראו לאותו האל בשמו; למגן הכנסת האורחים קרא, יען כי אסף אל תוך ביתו את האורח ופרנס בלי דעת רוצח בנו, ולמגן הרעות, יען כי זה אשר נשלח כשומר, נמצא שונאו הגדול ביותר¹.

45. והנה באו הלודים נושא־המת, אחרי הלך הרוצח. הוא עמד על יד המת ומסר את עצמו בידי קרויסוס, ובפרשו את ידיו דרש כי ישחט גם הוא על המת וספר את אסונו הראשון ואיך אחרי זה הרג את האיש אשר חטאהו וכי אינו יכול לחיות יותר. קרויסוס, בשמעו את דבריו, חמל על אדרסטוס, אף כי האסון בביתו היה כה גדול ויאמר אליו: „נקמתי, אורח, את כל נקמתי בך, כי חרצת עליך משפט מות. לא אתה גרמת לי את כל האסון הזה, מלבד עד כמה שאתה למרות רצונך פעלת אותו, כי אם אחד האלים, אשר גלה את אזוני כבר מהנכון להעשות.“ קרויסוס קבר את בנו כמשפט, ואדרסטוס בן גורדיוס בן מידס, אשר היה לרוצח אחיו ורוצח האיש אשר חטאהו, אחרי ששקט מאנשים מסביב לקבר, רצח את נפשו על הגל, בהוכחו, כי הוא האיש רע־המזל בכל בני אדם.

(1) קרויסוס קורא—לזוס המחטא, לזוס מגן מכניסי אורחים, ולזוס מגן אהבת רעים, בכדי להמיט שלשה עונשים על ראש הרוצח, יען כי אדרסטוס נעשה במעשה הרצח כפוי טובה לקרויסוס שחטא עליו, הכניסו אל תוך ביתו והתהלך אתו כאח וברע.

46- וקריוסוס שהה שנתים ימים באבלו הגדול על בנו כי נלקח ממנו, אולם אחר כך גרמו הרס השלטון של אֶסְטִיאָגִיס בן קִיאָפְסָרִיס על ידי כורש בן סְמֶפְטִיס ועלית עוזם של הפרסים, שקריוסוס עזב את אבלו והתחיל לחשב מחשבות, אם הוא יוכל, טרם שנעשו הפרסים אדירים, לעצר בהם מלהגדיל את כוחם. אחרי אשר עלתה המחשבה הזאת בלבו, נסה מיד את הָאוֹרְקוֹלָאוֹת. כן אלה אשר בארץ יון וכן זה אשר בלוב, בשלחו מלאכים לכאן ולכאן, אלה שילכו לדלפוי, אלה לְאֶפִי¹ של הפּוֹקִים ואלה לְדוֹדוֹנָה². אחרים נשלחו אל אֶמְפִּיאָרָאוֹס³ ואל טְרוֹפּוֹנִיוֹס⁴ ואחרים אל הֶבְרֶנְחִידִים⁵ בארץ המיליטים. אלה הם האורקלאות היווניים, אשר שמה שלח קריוסוס לשאול. ואל אָמוֹן⁶ בארץ לוב שלח אחרים לדרוש באל. הוא שלח לנסות את האורקלאות, מה ידעו, ואם יִמָּצֵא שהם יודעים את האמת, ישלח שנית לדרוש, אם יהיין לצאת למלחמה בפרסים.

47- ועל הלודים ששלח לנסות את האורקלאות פקד: מיום צאתם מסרדים יספרו את העת אשר חלפה וביום המאה ישאלו את שאלתם מאת האורקלאות באמרם: מה עושה עתה מלך הלודים, קריוסוס בן אליאטיס? ואת אשר יענה כל אורקולוס ואורקולוס, ירשמו ויביאו אליו. אמנם מה שענו אז שאר האורקלאות לא ספר איש, אבל בדלפוי, מיד אחרי אשר נכנסו הלודים אל תוך הדביר לדרוש באל ושאלו כאשר צוּוּ, השיבה הפִּיתִיָה במשקל הֶקְסֶמֶטֶר את הדברים האלה:

אדעה את מספר החול ומדת הים
ואשמעה את האֵלִים ואקשיבה לאִי־מִדְבָּר⁷,
ריח נודף לקרְבִי מבשר הצב המשוּרְיָן
מבושל בכלי נחושת יחד עם בשר הטלה,
נחושת שמו תחתיו, נחושת מכסהו.

48- את מענת הפיתיה זאת רשמו הלודים ושובו לסרדים. וכאשר היו נוכחים גם האחרים אשר נשלחו למקומות שונים ומענות האֵלִים בידיהם, פתח קריוסוס כל אחת ואחת והתבונן אל הכתוב בהן. אף אחת מהן לא מצאה חן בעיניו. אולם בשמעו את זאת מדלפוי, מיד העריץ אותה וקבל אותה והאמין

(1) פה היה אורקולוס של אפולון ראה VIII 27-134.

(2) פה היה אורקולוס עתיק של זוס. השוה II 52. 54-56.

(3) הוא היה מודיע בחלום את העתיד. מקדשו היה בתיבי. השוה I 52.

(4) גם הוא היה מודיע לשואליו את העתיד בחלום. מקדשו היה בלבדאה בבויאוטיה.

(5) חבר כהנים במקדש אפולון בדידימה על יד מיליטוס.

(6) על דבר האורקולוס של יופיטר אֶמוֹן בנאת-מדבר סיוה ראה II 42.

(7) הפיתיה מביעה את הרעיון, שהאל יודע הכל.

כי אורקולום הוא רק זה אשר בדלפוי, כי שם מצאו מה שעשה הוא. יען כי אחרי שלחו את המלאכים אל האורקולאות שמר את היום המיועד ועשה ככה: הוא חשב על דבר שיהיה מן הנמנע למצא ולחקר: הוא חתך צב ושה לנתחים ובשלם יחד בדוד נחושת מכוסה מכסה נחושת.

49. את הדברים האלה אפוא ענו לקרויסוס בדלפוי; ואשר לאורקולום של אַמפִּיאָראָוס, אינני יכול לספר, מה שענה הוא ללודים בעשותם בתוך המקדש כחוק⁽¹⁾. יען כי על דברים כאלה אין מדברים מאומה, רק זאת, כי הוא חשב גם אותו⁽²⁾ לבעל אורקולום לא מכוב.

50. אחרי הדברים האלה בקש קרויסוס לרצות⁽³⁾ את האל אשר בדלפוי בקרבנות גדולים: כי מן הבהמה הראויה לקרבן הקריב מכל מין שלשת אלפים, וצבר לערמה מטות מצופות זהב וכסף, ספי זהב, בגדי ארגמן וכתנות ושרףאותם וקוה להפיק על ידי אלה עוד יותר רצון מאת האל. ועל כל הלודים צוה, כי כל אחד מהם יקריב דבר, כפי אשר תשיג ידו. וכאשר כלה להקריב את קרבנו, יצק זהב לאין מספר והקיש ממנו אריחים, הגדולים בני שש זרתות, והקטנים בני שלש זרתות ארכם, וזרת עבים, במספר מאה ושבעה־עשר, ומהם היו מזהב טהור ארבעה, משקל כל אחד ככרים וחצי, והאריחים האחרים היו זהב לבן⁽⁴⁾, ככרים משקלם. הוא עשה גם ארי מסכה מזהב טהור, עשר ככרים משקלו; הארי הזה נפל בעת שרפת המקדש בדלפוי⁽⁵⁾ מעל האריחים, כי עליהם הועמד וכעת הוא באוצר הקורינתיים ומשקלו שבע ככרים וחצי, כי נתכו ממנו שלש ככרים וחצי⁽⁶⁾.

51. כאשר השלים את כל אלה, שלח אותם קרויסוס לדלפוי ויחד אתם את הדברים האלה: שני גביעים⁽⁷⁾ מצוינים בגדלם, מהם היה אחד זהב ואחד כסף; זה של זהב עמד בצד ימין בפתח המקדש, וזה של כסף בצד שמאל. גם הכלים האלה נדדו למקומות אחרים אחרי שרפת המקדש וגביע הזהב עומד באוצר הקלזוניים⁽⁸⁾ ומשקלו, תשע וחצי ככרים ועוד תשע מְנִים. וזה של כסף עומד בפנה במבוא המקדש, שש מאות אמפורות יין יכיל: כי הדלפים מוזגים

(1) הדורשים באל זה היו שוחטים שער, ועל עור השעיר שכבו במקדש בכדי להודיע בחלום

את רצון האל.

(2) את אמפיאראוס כמו את אפולון.

(3) לבו נקפו על שנסה את האל.

(4) זהב מהותך עם כסף.

(5) בשנת 548. ראה II 180; V 62.

(6) החשבון אינו מדויק.

(7) הגביע היה מין כד יפה, שבו היו מוזגים את היין במים וממנו היו ממלאים את הכוסות;

השנה ירמיחו ליה ה': גביעים מלאים יין וכוסות.

(8) עיר על החוף היוני של אסיה הקטנה.

בו את היין בחג תאופניה¹. והדלפים אומרים, כי הוא מעשה ידי תאודורוס מסמוס². וכך גם דעתו, כי אינו נראה לי כמלאכת איש פשוט. גם שלח ארבע חביות כסף העומדות באוצר הקורינתיים. ועוד הקדיש שני מזרקים, אחד זהב ואחד כסף, על מזרק הזהב כתוב „לקדימוניון“, לאמר, המתנה היא מהם, אך לא נכון הדבר. כי גם זה של קרויסוס הוא. אחד מהדלפים אשר רצה למצא חן בעיני הקדימונים כתב זאת. אף כי יודע אני את שמו, אין אני רוצה לפרסמו. רק הנער, אשר דרך ידו נוזלים מים, הוא מאת הקדימונים, אולם מהמזרקים, אף אחד לא. גם מתנות אחרות רגילות שלח קרויסוס הרבה ביחד עם אלה, ספלי כסף עגולים, ואף צלם אשה מעשה זהב, שלש אמות גבהו; הדלפים אומרים, כי זה הוא צלם האופה של קרויסוס³. נוסף על כל אלה הקדיש קרויסוס גם את רביד אשתו וחגורותיה.

52. כל אלה שלח לדלפוי, אך לאמפיאראוס הקדיש שלם כולו זהב טהור וחנית כולה זהב מוצק ויד החנית וחודיה גם הם זהב, כי שמע את ישרו ואת אסונו⁴. ועוד בימי היו שניהם בתיבי, זאת אומרת במקדש אפולון איזמוניוס אשר בתיבי.

53. את הלודים, אשר עליהם היה להביא את המתנות האלה אל המקדשים, צוה קרויסוס לשאל את האורקולאות, אם יצא למלחמה על הפרסים ואם יקח עמו צבא מבעלי בריתו. כאשר באו הלודים אל המקומות אשר נשלחו שמה, מסרו את המתנות למקדש ושאלו את האורקולוס באמרים: „קרויסוס, מלך הלודים ועמים אחרים, המאמין כי האורקולאות האלה יחידים הם בין בני אדם, שלח לכם מתנות הולמות את גילוייכם, ועתה הוא שואל אתכם, אם יצא למלחמה על הפרסים ואם יקח לו לעזרה צבא של בעלי-ברית“. כדברים האלה שאלו; דעות שני האורקולאות כונו לאחת, כי נבאו לקרויסוס: אם ילחם בפרסים יהרוס ממלכה גדולה⁵. גם יעצו לו למצא את החזקים מבין היוונים ואותם ירכוש לו לאוהבים.

54. כאשר הובאו דברי האל לפני קרויסוס והוא שמע אותם, שמח על דברי האורקולאות האלה, כי קזה קזה, כי את ממלכת כורש יהרוס. הוא שלח

(1) חג באביב לכבוד אפולון, אליל השמש.

(2) ראה גם III 41.

(3) אופה אחת הצילה את קרויסוס ממות, כאשר הגישה לו אמרו-חורגנו לחם מרעל.

(4) הוא היה הירוס מחובן בכח הנבואה. בראשונה לא רצה לקחת חלק במסע השבע

נגד תיבי, יען חזה מראש את תבוסתם; אולם כשהציקה לו אשתו, ששחדוה ברביד יקר, הלך עמם.

בנוסח מתיבי בלעה אותו האדמה, מאז הודיע את העתיד בחלומות.

(5) מפנה חפיתיה חיה: קרויסוס בעברו את ההלים, יהרוס ממלכה גדולה.

שנית לפיתו¹ ונתן מתנות לדלפים, שני אסתירי-זהב² לכל איש, אחרי אשר שמע את מספר יושביה. חלף זה נתנו הדלפים לקרויסוס וללודים את הזכות להיות ראשונים לשואלים באל ופטורים יהיו ממסים, ולשבת ראשונה³ וכל הרוצה מהם יהיה אזרח בדלפוי לעולם⁴.

55. אחרי אשר מסר את המתנות לדלפים, שאל קרויסוס באורקולום בשלישית. כי כאשר ראה אורקולום אמת לפניו, לא יכול להשביע את נפשו. הוא שאל בפנותו אל האורקולום, אם ממשלתו תמשך זמן רב, והפיתיה השיבה לו כדברים האלה:

אם באחד הימים יהיה הפרד למלך המדים,
או, לודי, רך-רגלים⁵, אל הֶהָרְמוֹס⁶, המלא אבנים,
ברח, ואל תעמוד, ואל תתביש להיות מוגֶלֶב.

56. כאשר באו הדברים האלה לפני קרויסוס, שמח עליהם הרבה יותר מעל שאר הדברים, כי קוה, פרד במקום איש לעולם לא ימלוך על המדים והוא וזרעו אחריו לעולם לא יחדלו ממלוך. אחרי־כן עמל לחקור, מי מהיוונים הם החזקים ביותר וירכוש אותם לאוהבים; ובחקרו מצא כי הלכדימונים והאתונאים עולים על האחרים, אלה מגזע הדורים ואלה מגזע היונים. כי אלה היו החשובים. מהם היה בזמן קדום עם פֶּלֶסְגִי, השני יווני. העם הראשון לא יצא מעולם מחוץ לארצו, והשני נדד הרבה. כי בעת מלוך עליו דֶאבְקֶלִיוֹן ישב בארץ פְּתִיאֹטִיס, אולם בעת מלוך דִּזְרוֹס בן הָלִין, ישב בארץ אשר מסביב להר אֹפֶסָה ואֵלִמְפּוֹס הנקראת היסטיאֵיאָטִיס⁷. כאשר גורש מהיסטיאֵיאָטִיס בידי הקִידְמָאִיס⁸ התישב על הפינדוס ונקרא המֶקְדֹנִי. משם נסע לארץ דריאופיס⁹ ומדריאופיס בא סוף סוף אל הפלופוניסוס ונקרא הדורי.

57. מה השפה אשר בה דברו הפֶּלֶסְגִים לא אוכל לאמר אל נכון. אולם אם יש האפשרות להוכיח על־פי הפלסגים החיים עור היום והיושבים מאחורי הסיֶרְסִינִים בעיר קֶהִיֶסְטוֹן¹⁰ ואשר היו לפנים שכנים לאלה הנקראים היום

(1) שם הירקון שנהרג שם מאת אפולון וגם שם מקום האורקולום.

(2) שויו של האסתיר בימים ההם לא ידוע. השם נשאר גם בתקופה מאוחרת. השוה כתובות

ל־ד ע"א: וכמה אסתירא? פלגיה דווא.

(3) במשחקים שנערכו לכבוד האל.

(4) הוא וזרעו אחריו. (5) כלומר מסונק.

(6) נחל השוטף דרך מישור סרדיס ומשתפך על יד סמירנה אל הים.

(7) גליל בתסליה בין אוסה ואולימפוס.

(8) יושבי תיבי הקדמונים.

(9) על המורר הרומי של האיטה.

(10) לא רחוק מפלונקי של היום.

דורים, ובימים ההם ישבו בארץ הנקראת היום תִּסְלִיוֹטִיס, ועל־פי הפלסגים אשר ישבו בִּפְלֶקְהָ וּפְקִילֶקְיָ¹) על חופי ההלספונטוס ואשר ישבו ביחד עם האתונאים, וגם על־פי הערים האחרות של הפלסגים אשר שנו את שמותיהן, אם נוכיח על־פי אלה, עלינו לאמר, כי הפלסגים דברו שפה ברברית. ולכן, אם גם כל הגזע הפלסגי היה כזה, אזי העם הָאֵטִי, בהיותו פלסגי, שנה גם את שפתו בעברו להיות יווני, כי לא יושבי קריסטון מדברים שפה אחת עם אף אחד מאלה היושבים סביבם היום, ולא יושבי פלקיה, אך הם מבינים אלה את אלה. מזה נראה ברור, כי אופי השפה אשר הביאו אתם בבואם אל הארץ הזאת, את זו שמרי.

58. אולם העם היווני משתמש, מעת שנתהווה, תמיד באותה השפה, כן נראה בעיניי. כי בהפרדו מהפלסגי היה חלש, אך הוא גדל למספר עמים, אף כי ראשיתו היתה מצער, יען כי הפלסגים ביחוד, וגם הרבה עמים ברברים אחרים נספחו אליו. מלבד זאת חושב אני, כי הגזע הפלסגי, בהיותו ברברי, לא פרה ורבה ביותר בכל זמן.

59. קרויסוס שמע, כי בין העמים האלה יושבי אֵטִיקָה הם מדוכאים ונפלגים למפלגות על־ידי פִּיסִיסְטֶרְטוֹס בן הִיפּוֹקְרִטִיס, המושל בימים ההם על האתונאים²). להיפוקרטים נעשה נס גדול, כאשר בא לראות במשחקי אולימפיה כאחד האזרחים. כי בזבחו את זבחיו החלו הדוֹדִים שעמדו שם ושהיו מלאים בשר ומים לרתח ולעבור על שפתם בלי אש. חילון הלִקְדִּימוֹנִי³), אשר היה נוכח במקרה וראה את המופת, יעץ להיפוקרטים, ראשית, כי לא יקח אשה בת־בנים אל תוך ביתו, ושנית, אם יש לו כבר אשה, לגרשה, ואם יש לו כבר בן, למשך ידו ממנו. ולא אבה היפוקרטים לשמוע לעצת חילון בדבר הזה, ויולד לו אחרי־כן פִּיסִיסְטֶרְטוֹס זה, שכאשר רבו יושבי החוף ויושבי המישור מהאתונאים אלה באלה – בראש אלה עמד מֶגֶקְלֶס בן אֶלְקֶמָאון, ובראש יושבי המישור לִיקוֹרְגוֹס בן אֲרִיסְטוֹלָאִידִים – יצר מפלגה שלישית, כי השתוקק להגיע אל השלטון. באספו את אנשי מפלגתו, הערים ואמר להם, כי עומד הוא בראש יושבי ההר ותִּפְל תחבולה זאת; הוא חבל בגופו ובפרדותיו ובא במצב זה עם צמדו אל השוק כמו נמלט זה עתה מידי אויביו אשר אמרו לרצחו נפש לפי דבריו, בעת צאתו אל שדותיו, ובקש מאת העם לתת לו איזו שומרים לשמור עליו, יען כי לפני זה יצא לו שם לתהלה במלחמה נגד מֶגֶרָה. בלכדו את נִיסִיָּאָה ובעשותו מעשים גדולים אחרים. באופן זה הוטעה עם אתונא ונתן לו לבחר אנשים מבין אנשי

(1) שתי הערים האלה היו על יד ההלספונטוס.

(2) משל 527–560 בערך.

(3) אחד משבעה חכמי יון.

העיר, ואלה נעשו לא לנושאי כידונים של פיסיסטרטוס כי אם לנושאי אלות, כי מזויני אלות-עץ הלכו אחריו. אלה מרדו יחד עם פיסיסטרטוס ולכדו את המבצר. מאז משל פיסיסטרטוס באתונאים, אך לא בטל את משמרות הפקידים אשר מצא ולא שנה את החוקים, כי אם משל על העיר היטב וביושר על-פי החוקים הקיימים.

60. אך כעבור עת קצרה השלימו אלה אשר עם מגקלס עם אלה אשר עם ליקורגוס ויגרשוהו. ככה רכש לו פיסיסטרטוס את הטיִרְגִּיָה על אתונא בראשונה ובטרם הכתה שרשים היטב, אברה. והאנשים שגרשו את פיסיסטרטוס נלחמו שנית אלה באלה. כאשר הציקו המורדים, למגקלס, שלח לפיסיסטרטוס שליח להציע לו, אם יאבה לקחת את בתו לאשה תמורת הטיִרְגִּיָה. פיסיסטרטוס נאות לעשות זאת ובתנאי זה השלימו. ועתה חבלו תחבולה בדבר השיבה, מעשה מחפיר מאד, כפי שאני חושב. כי מזמן קדום נבדל העם היווני מעם הברברים בזה, שהוא עולה עליהם בחכמתו ורחוק מאד מאולת נפרזה, ועתה חבלו האנשים האלה נגד האתונאים, הראשונים לחכמה בין היוונים, כפי שאומרים, את התחבולה הזאת: בְּדִימוֹס פְּיֶאגִּיָה היתה אשה אחת ושמה פִּיֶאָה, גבהה ארבע אמות פחות שלש אצבעות ובכלל היתה יפת-תואר. את האשה הזאת קשטו בכל הנשק והעמידוה בתוך מרכבה, בהראותם לה את עמדת גופה שתהיה נראית יפה ביותר ונסעו העירה. לפניו שלחו מלאכים, אשר בבואם העירה יקראו, כאשר שמו בפיהם, ויאמרו כדברים האלה: „אתונאים, קבלו בסבר פנים יפות את פיסיסטרטוס אשר אתיני עצמה מעריצה אותו מכל האנשים ומובילתהו אל מבצרה“. כדברים האלה דברו בלכתם הנה והנה, ומיד התפשטה השמועה בין הדימים, כי אתיני מביאה את פיסיסטרטוס. ואנשי העיר נפתו כי האשה היא האלה עצמה והשתחוו לפני האשה וקבלו את פיסיסטרטוס.

61. אחרי אשר לכד פיסיסטרטוס שנית את הטיִרְגִּיָה באופן המסופר, לקח לו לאשה, כפי ההסכם שהיה עם מגקלס, את בתו. ויען כי היו לו כבר בנים גדולים⁽¹⁾ וקללה היתה רובצת, לדברי בני האדם, על האֵלֶקְמִיאִוִּנִידִים⁽²⁾ לכן לא רצה כי יהיו לו בנים מהאשה החדשה ובה אליה שלא כדרכה. בתחלה הסתירה האשה את הדבר, לסוף ספרה לאמה, או כי שאלה אותה, ואולי גם לא, וזאת לבעלה. וזה התרגש מאד להבזה מאת פיסיסטרטוס, ובקצפו השלים עם המורדים. כאשר שמע פיסיסטרטוס על הנעשה נגדו, עזב כליל את הארץ⁽³⁾ ובא לֶאֱרִיֶאָה⁽⁴⁾ ושם התייעץ עם בניו, ונצחה דעתו של הֶפֶיֶאֶס, ללכד בחזרה את

(1) היפיאס, היפרכוס ותסלוס.

(2) משפחת גדולת ותקיפה באתונא.

(3) בשנת 549.

(4) עיר באבוביה.

הטירניה. ויאספו משאות מאת כל הערים אשר היו אסירות תודה להם בעד איזה דבר. ערים רבות הביאו הון רב, אך אנשי תיבִי עלו על כולן במתנותיהם. אחרי־כן, לא ארבה במלים, עבר איזה זמן והכל היה מוכן לשיבה. כי באו אליהם גם ארגונים וְכֹרִים מִהַלְפֹּנְסֹס, גם איש אחד מִנְכָּסֹס בא אליהם מרצונו הטוב, שמו לִיְגֻדְמִים, שהראה מסירות רבה והביא עמו כסף ואנשים.

62. והנה יצאו מאטרריאה בשנה האחת־עשרה והלכו לביתם. המקום הראשון שלכדו באטיקה היתה מרתון. כאשר חנו במקום הזה באו אליהם מורדים מתוך העיר ונספחו אליהם אנשים מהדימים, אלה שהטירניה היתה להם יותר רצויה מהחופש. אלה התאספו אפוא, והאתונאים אשר בעיר, כל עוד שאסף פיסיסטרטוס את הכסף ואחרי כן כאשר לכד את מרתון, לא שמו לבם אליו. אמנם בשמעם כי יצא ממרתון והולך ובא נגד העיר, אז נזעקו לקראתו. והם יצאו עם כל צבאם מול אלה ההולכים ושבים, ופיסיסטרטוס ואנשיו יצאו ממרתון ועלו על העיר ובלכתם במקום ההוא נפגשו על יד מקדש אֶתִינִי הֶפְלִינִי⁽¹⁾ ויערכו שם מערכה לקראת מערכה. שם התיצב לפני פיסיסטרטוס בשליחות האלה הרוֹאֶה אֶמְפִּילִיטֹס מֵאֶחָרָנִי אשר בגשתו אליו חזה במשקל ההכסמטר את הדברים האלה באמרו:

פרושה כבר המְמַמֶּרֶת וּמִזְכֶּה הרשת

וינהרו האטונסים⁽²⁾ לתוכן בליל ירח.

63. את הדברים האלה חזה לו מלא רגש אלה, ופיסיסטרטוס, אשר הבין את האורקולוס, אמר, כי הוא מקבל את דברי האורקולוס והקריב את צבאו. והנה האתונאים, אלה מהעיר, הפנו עצמם באותה שעה לאכל את ארוחת־הבקר ואחרי הארוחה אחדים מהם לשחק בקוביה ומהם לישון. וישתערו פיסיסטרטוס ואנשיו על האתונאים וינוסו. אחרי־כן, בעת נוסם, מצא פיסיסטרטוס תחבולה מחוכמה מאד, כי לא ישובו האתונאים להתאסף, אלא ישארו נפוצים. הוא הרכיב את בניו על סוסים וישלחם לפניו. הם השיגו את הנסים ואמרו להם מה שצוה פיסיסטרטוס כי לא יפחדו וישובו כל אחד לביתו.

64. האתונאים שמעו לקולם ופיסיסטרטוס לכד בדרך זו את אתונא בפעם השלישית⁽³⁾ וחזק את הטירניה על ידי שכירים רבים והכנסות כסף, אשר באו לידו חלק מן הארץ עצמה וחלק מנהר פְּרִימוֹן⁽⁴⁾, וגם על־ידי שלקח לבני־תערובות את בני האתונאים שנשארו ולא מהרו להמלט ושלח אותם לנְכָסֹס, כי גם אותה לכד פיסיסטרטוס במלחמה ומסרה לִלְיְגֻדְמִים. מלבד זאת טהר את

(1) שם אחד הדימים.

(2) מין דג גדול, נזכר גם חולין ס"ו ע"ב, ואטונס.

(3) הטירניה השלישית של פיסיסטרטוס היתה בשנות 539–528 בערך.

(4) ממכרות הכסף שעל יד הנחל סטרימון.

האי דילוס כפי מצות האלים. הוא צוה לחפר את המתים מכל החבל ככל אשר יכלו לראות מן המקדש ולהביאם אל חלק דילוס אחר. ופיסיסטרטוס משל על האתונאים, אולם מהאתונאים נפל חלק במלחמה וחלק, ביחד עם האלקמיונידים, ברחו ממקום שבתם.

65. וקרויסוס שמע על מצב האתונאים שהם נמצאים בו בעת הזאת, וכי הלקדימונים יצאו זה עתה מצרות רבות וכבר ידם על העליונה במלחמה עם אנשי טגאה⁽¹⁾. כי במלחמה לאון והיגיסיקליס⁽²⁾. בשפרטה הצליחו הלקדימונים בכל המלחמות, רק במלחמתם נגד אנשי טגאה היתה ידם על התחתונה. ובימים שלפני זה היו חוקיהם גם כמעט הרעים בין כל היוונים, והיו נבדלים כן בנוגע בינם לבין עצמם וכן בנוגע לזרים. ושנוי לחוקים טובים בא להם בדרך זאת. בכוא ליקורגוס, איש נכבד בין השפרטים לדלפוי אל האורקולוס, ויהי כאשר רק נכנס אל האולם, אמרה אליו הפיתיה כדברים האלה:]

באת, ליקורגוס, אל מקדשי העשיר,

אתה, ידיד זוס ושאר יושבי האולימפוס,

לא אדע אכנך אל או אדם,

חושבני, יותר אל אתה מאדם, ליקורגוס!

אחדים מוסיפים ואומרים, כי הפיתיה מסרה לו גם את החוקים הקיימים עד היום בשפרטה, אך הלקדימונים עצמם אומרים, כי כאשר היה ליקורגוס אפיטרופוס על לאבוביסיס בן אחיו, המלך בשפרטה, הביא אותם מכרתים. כי כאשר רק היה לאפוטרופוס, שנה את כל החוקים ושמר לבל יעברו עליהם מלבד זאת קבע כל הנוגע למלחמה, את הפלוגות של חמש עשרה ושלשים⁽³⁾ ואת הארוחות המשותפות וגם מנה ליקורגוס האפפריים⁽⁴⁾ והזקנים⁽⁵⁾.

66. ככה עברו לחוקים טובים. אחרי מות ליקורגוס בנו לו מקדש ומעריצים אותו מאד. ויען כי חיו בארץ טובה ומספר יושביה היה לא מעט, לכן עלו מהר ויעצמו מאד, ותקצר נפשם במנוחתם ויאמרו בלבם, כי חוקים הם מהאֶרֶקְדִים וישאלו בדלפוי על כל ארץ הארקדים⁽⁶⁾. ותען להם הפיתיה

(1) עירה קטנה בארקדיה. (2) הם מלכו 600—560.

(3) כל בן שפרטה, כשהגיע לעשרים שנה, היה נאלץ להכנס לתוך חבורה בת 15 איש. חבריה היו קשורים איש לאחיו בשבועה. הם היו אוכלים בכל יום ביחד ולמלחמה היו יוצאים ביחד ונלחמים ביחד.

(4) חמשה אנשים שעליהם היה להשגיח על המוסר ועל דרכי העם.

(5) בגרויה או מועצת הזקנים היו 28 חברים בגיל של 60 שנה ומעלה. בידה היה השלטון העליון והמשפט. גם שני המלכים נמנו עליה.

(6) מדינה במרכז הפלופוניסוס, הארקדים היו נחשבים כפלסגים, יושבי הארץ הקדמונים, לפני הגירת היוונים.

כדברים האלה:

ארקדיה אתה שואל ממני? הרבית לשאל, לא אתננה לך.
רבים הם האנשים בארקדיה אוכלי בלזטים.
שיתצבו לעצור בך. אך עיני אינה צרה בך;
אתן לך לרקד בטגאה ברקעך ברגל
ואת המישור היפה למדד בחבל לחלק.

כאשר שמעו הלקדימונים את האורקולוס הזה, משכו את ידם משאר ארץ
הארקדים אך על אנשי טגאה יצאו למלחמה, כי נשענו על האורקולוס המתעה.
ויקחו עמהם כבלים לקחת את אנשי טגאה לעבדים, אך הם נגפו בקרב, ואלה
מהם אשר נשארו בחיים, עבדו אסורים בכבלים, אשר הם בעצמם הביאום,
ומדדו בחבל את מישור אנשי טגאה. והכבלים, אשר היו אסורים בהם, עוד היו
תלויים בימי שלמים בטגאה, מסביב למקדש אתיני אֶלֶאִי¹.

67. הנה במלחמה הראשונה הזאת נלחמו מדי פעם בפעם עם אנשי
טגאה ולא הצליחו. אך בימי קרויסוס, במלך אֶנְכְסַנְדְרִידִיס ואֶרִיסְטוֹ² בלקדימוניה
היו כבר ידי השפרטים על העליונה במלחמה, וככה בא להם הדבר: יען כי מדי
פעם בפעם נגפו בקרב לפני אנשי טגאה, שלחו מלאכים לדלוף לדרש, מי
מהאלים עליהם לרצות כי תהיה ידם על העליונה במלחמתם עם אנשי טגאה.
והפיתיה ענתה להם, אם יביאו את עצמות אֶרִיסְטוֹ בן אֶנְכְמֶנוֹן. ובאשר לא יכלו
למצא את קברו של אורסטס, שלחו שנית אל האל לשאול אותו, מקום קברו
של אורסטס איתו. על שאלתם ענתה הפיתיה למלאכים כדברים האלה:

טגאה אשר בארקדיה היא כר נרחב,
שתי רוחות מנשבות שם, דחופות בעוז,
ומכה נגד מכה, ושבר על שבר רובץ.
שמה האדמה המחיה מכסה על בן אגממנון,
בהביאך אותו תנצח על טגאה העוזרת.

כאשר שמעו הלקדימונים גם את הדברים האלה, היו בכל זאת רחוקים
מלמצא אותו, למרות שבקשוהו בכל מקום, עד אשר בסוף מצא אותו
לִיֶחִיס אחד האנשים הנקראים בשפרטה אנשי־חסד. אנשי־חסד אלה הם מתושבי
העיר, היוצאים מבין הפרשים, מתוקנים שבהם, חמשה בכל שנה ושנה. באותה
השנה, שבה הם יוצאים מבין הפרשים, עליהם ללכת בשליחות מדינת שפרטה
זה לכאן וזה לכאן, ואין להם להתעכב בשום מקום.

(1) על שם מקדש מפורסם של האלה הזאת.

(2) אונכסנדרידס הגיע למלכות בערך בשנת 570 ומלך עד 520, אריסטו מלך 574–520.

המלאכות של קרויסוס היתה בשנת 561.

68. אחד האנשים האלה היה ליחיס אשר מצא את הקבר בטגאה בהשתמשו במקרה ובבינתו. כי כאשר עמדו בעת ההיא בקשרי דברים עם אנשי טגאה, בא הוא לבית נפח להתבונן איך הולמים את הברזל, והתפלא בראותו את הנעשה. כאשר ראה הנפח את השתוממותו, הפסיק בעבודתו ואמר: „אמנם, אורח לקדימוני, לו ראית את אשר ראיתי אני, מה מאד התפלאה, אם תתפלא עתה על מלאכתי בברזל. אמרתי לחפר לי באר בחצר זה. ובעת חפרי מצאתי ארון, שבע אמות ארכו; אך יען לא האמנתי כי האנשים לפניו היו פעם יותר גדולים מאלה אשר בימינו, פתחתיו וראיתי אורך המת כאורך הארון, מדותיו ושכתי וכסיתי אותו“. האיש הזה ספר לו את אשר ראה, אולם ליחיס חשב על אשר נאמר ושער כי זהו אורסטס כדברי האל. הוא שער ככה: בשני מפחי הנפח אשר ראה מצא את שתי הרוחות, בסדן ובפטיש את המכה והחזרתה, בברזל ההלום – את השבר הרובץ על שבר, כאשר חשב בערך, כי את הברזל המציאו רק לאסונו של האדם⁽¹⁾. כך שער בנפשו ושב לשפרטה וספר ללקדימונים את כל הדבר. אבל הם העמידוהו למשפט בגלל דבר אשר בדו מלבם וגרשוהו. הוא בא לטגאה וספר את אסונו לנפח ורצה לשכור ממנו את חצרו מהשהלה לא רצה, כעבור זמן מה פתה אותו והוא גר שם. הוא פתח את הקבר ואסף את העצמות והביא אותן לשפרטה. ומעת ההיא, מדי התנגחו אלה עם אלה, גברו בקרב הלקדימונים. אמנם כבר נכבש על ידם החלק היותר גדול מהפלופוניסוס.

69. והנה כאשר שמע קרויסוס את כל הדברים האלה, שלח מלאכים לשפרטה ותשורות בידיהם לבקש לכרות ברית וצוה עליהם את אשר יאמרו. ובבואם אמרו: „קרויסוס מלך הלודים ועמים אחרים שלח אותנו וכה אמר: לקדימונים! יען כי דבר אלי האל לדרש את אהבת היוונים ושמעתי כי אתם הראשונים בארץ יון כדברי האורקולום, אני שואל מכם ודורש להיות אוהבכם ובעל בריתכם, בלי ערמה ובלי כחש“. את הדברים האלה „אפוא הודיע קרויסוס להם על-ידי מלאכיו. והלקדימונים, אשר כבר שמעו את דברי האורקולום הזה הנאמר לקרויסוס, שמחו לקראת הלודים בבואם וכרתו ברית שלום ועזרה, כי גם עוד לפני זה קבלו איזו טובות מאת קרויסוס. כי כאשר שלחו הלקדימונים לסרדיס לקנות זהב, ברצותם להשתמש בו לפסל, זה של אפולון העומד היום בַּתֹּרֶנְקֶס⁽²⁾ בארץ הלקוֹנִים, נתן להם קרויסוס, כאשר באו לקנות, זהב חנם. 70. ולכן, מטעמים אלה, כרתו הלקדימונים עמו את הברית וגם יען כי כבד אותם נגד כל היוונים ובחר בהם לאוהבים. הם היו גם נכונים לעת אשר

(1) השוה מאמר חז"ל מדות פ"ג מ"ד: שהברזל נברא לקצר ימיו של אדם. גם מכילתא יתרי.

(2) הר על יד שפרטה.

יקרא אותם וגם עשו גביע נחושת, על שפתו החיצונה הרבה ציורי חיות וגדול היה עד כי הכיל שלש מאות אמפורות. אותו אמרו להשיב מתנה לקרויסוס. הגביע הזה לא הגיע לסרדים מאחת משתי סבית אלה שמספרים: הלקדימונים אומרים, כי כאשר הוליכו את הגביע לסרדים ועברו לפני סמוס, הגיעה השמועה לאזני הסמים ויצאו באניות מלחמה ולקחוהו. והסמים עצמם אומרים, כי מוליכי הגביע מהלקדימונים אחרו בדרכם וכשמעם כי סרדים ביחד עם קרויסוס בידי האויב, העמידו את הגביע למכירה בסמוס ואנשים פרטיים קנו אותו ונדבחוהו למקדש הִירָה. ואולי אמרו המוכרים בשובם לשפרטה, כי נלקח מהם עלידי הסמים.

71. כך הוא הדבר בנוגע לגביע. וקרויסוס אשר לא הבין לדברי האורקולוס, יצא למלחמה לקפדוקיה⁽¹⁾, בקותו לנחול נצחון על כורש ועל חיל הפרסים. עוד קרויסוס מתכוון לצאת למלחמה על הפרסים, והנה איש מן הלודים, אשר גם לפני זה היה נחשב לחכם ועתה בגלל עצתו גדל שמו מאד בין הלודים – סַנְדַגִּים היה שמו – ויעץ לקרויסוס בדברים האלה: „המלך, אתה מתכוון לצאת למלחמה על אנשים כאלה הלוכשים מכנסי-עור ויתר מלבושיהם עור; הם לא יאכלו את אשר הם רוצים, כי אם את אשר יש להם, כי ארצם קשה. מלבד זאת לא ישתו יין כי אם הם שותי מים; תאנים אין להם לאכל ולא כל דבר טוב אחר. ועתה, אם תנצחם, מה תקח מהם, אם מאומה אין להם? ואם תנוצח אתה, שים אל לבך כמה דברים טובים תאבד. אם יטעמו מהדברים הטובים שלנו, יאחזו בהם ולא ירפו מהם. מודה אני לאלים, כי לא נתנו בלב הפרסים לעלות על הלודים“. את הדברים האלה דבר, אך קרויסוס לא שמע אליו. ואכן, לא היה לפרסים מאומה מכל התפנוקים ומכל הדברים הטובים לפני לכדם את הלודים.

72. הקפדוקים נקראים בפי היוונים טורים. לפני ממשלת הפרסים היו הסורים האלה נכנעים למדים ואחרי כן לכורש. כי הגבול בין ממלכת המדים ובין זו של הלודים היה הנהר הַלִּיס. השוטף מהרי אַרְמֶנִיָה דרך ארץ הקיליקים; הלאה, בשטפו יושבים הַמִּטְאָגִים לימינו ולשמאלו הַפְּרִיגִים; ואחרי עברו עליהם הוא שוטף ופונה צפונה וגובל מפה לימין את הסורים הקפדוקים ולצד שמאל את הַפֶּלְגֻזִים. ככה מבדיל הנהר הלִּיס כמעט את כל אסיה התחתונה⁽²⁾, משפת הים מול קפריסין עד הים השחור: זהו צוֹאר⁽³⁾ הארץ כולה. אורך הדרך עולה לאיש זריו מהלך חמשה ימים.

(1) בתלמוד: קפדוקיא, קפוטקיא, מדינה באסיה הקטנה המזרחית בין הים השחור, הרי טאברוס ארמניה ונהר הלִּיס. היוונים קראו את יושביה טורים, יען כי לפנים היו נכנעים לאמשיורים.
(2) אסיה הקטנה.

(3) הוא מצר הארץ בין חוף הים מול קפריסין ובין חוף הים השחור שכנגדו.

73. והנה יצא קרויסוס למלחמה על קפדוקיה מטעמים אלה : גם מתוך חמדה לאדמה, ברצותו לספחה לגבולו וביחוד בהיותו בטוח בדברי האורקולום ורצה לנקם נקמת אסטיאגיס מכורש. כי את אסטיאגיס בן קיאכסריס, גיסו של קרויסוס מלך המדים, הכניע כורש בן קמביסיס. הוא נעשה לגיסו של קרויסוס בדרך זו : להקה של סקיתים נודדים מרדו ונמלטו לארץ מדי, בימים ההם משל במדים קיאכסריס בן פראורטיס בן דאוקיס. בתחלה עשה טובות לסיקיתים האלה בהיותם מבקשי חסותו; ובכבדו אותם מאד, מסר להם נערים אשר ילמדום את שפתם ולמשוך בקשת⁽¹⁾. כעבור זמן, אשר בו היו הסקיתים רגילים לצוד ציד בשדה ולהביא תמיד דבר מה, קרה פעם אחת, כי לא צדו מאומה. בשובם בידים ריקות, התנהגו עמהם קיאכסריס קשה ורע מאד, כי היה, כמו שהראה, בעל חמה גדול. ואלה החליטו, יען סבלו זה מאת קיאכסריס, כי דברים בלתי הגונים נעשו להם, להרוג אחד מהנערים, אשר היו אצלם להתלמד, ולהכין אותו כמו שהיו רגילים להכין גם את הציד ולהגיש לקיאכסריס, כאלו הם מגישים ציד, ואחרי הגישם למחר ולברח לאליאטיס בן פדיאטיס לסרדיס. והדבר נעשה, כי קיאכסריס והמסובים על שלחנו אכלו מהבשר הזה והסקיתים אחרי עשותם את המעשה ברחו ובאו לאליאטיס.

74. אחרי־כן, כי מאן אליאטיס להסגיר את הסקיתים בידי קיאכסריס בדרשו אותם, התלקחה מלחמה בין הלודים ובין המדים אשר ארכה כחמש שנים, ובהן נחלו לפעמים המדים נצחון על הלודים ולפעמים הלודים על המדים. ופעם התנגחו גם בלילה. המלחמה נמשכה ככה בלי הכרע עד אשר בשנה הששית, כאשר התנגחו אלה עם אלה, קרה מקרה, כי בעצם הקרב נהפך פתאם היום ללילה. שנוי זה של היום הגיד מראש ליונים תליס ממליטוס וקבע לזמנו את השנה ההיא, אשר בה באמת קרה השנוי⁽²⁾. אך הלודים והמדים בראותם כי היום היה ללילה, הרפו מהקרב ושניהם השתדלו להשלים ביניהם. ואלה שעזרו להביא את השלום ביניהם היו סיאנסיס⁽³⁾ הקיליקי ולפיגניטוס⁽⁴⁾ הבהלי. הם התאמצו כי תהיה גם שבועה ביניהם וכי יבואו בקשר משפחה זה עם זה, כי על אליאטיס הטילו לתת את בתו אריאגיס לאסטיאגיס בן קיאכסריס לאשה. יען כי בלי הכרח חזק אין דרכן של בריתות כאלה להתקים הרבה. את שבועות הברית

(1) הסקיתים היו גודעים לרובי קשת מצוינים; השוה ירמיהו ב' כ"ט : מקול פרש ורומח קשת בורחת כל העיר; גם ח' ט"ו : אשטון כקבר פתוח, כולם גבורים.

(2) לקוי החמה הזה היה ב־28 מאי 585, גם מלוורכוס אומר, כי תליס ממליטוס היה הראשון שידע לחשב מראש את זמן לקוי חמה.

(3) השם הזה איננו שם פרטי, כי אם תאר למושל קיליקיה.

(4) השם היווני לנבוכדנצר מלך בבל ששלך 604–562.

נשבעים העמים האלה כמו היוונים, נוסף על השבועות הם מלקקים, אחרי שרטו בעור זרועם, איש את דם רעהו.

75. את אסטיאגיס זה אפוא, שהיה אבי אמו, נצח כורש ולקח בשביה, מסבה שאספר בדברים הבאים. לכן חרה אף קרויסוס מאד בכורש ושלח לדרוש באורקולאות, אם יצא למלחמה על הפרסים, וכאשר בא אורקולום הנשמע לשתי פנים, קוה כי האורקולום הוא טוב לו והשתער עם צבאו על גבול הפרסים. ובבוא קרויסוס אל הנהר הליס, העביר משם את הצבא. כן אני אומר, על הגשרים שהיו אז; אך כאשר אומרים רבים מן היוונים, העבירם תֵּלִיס ממיליטוס. כי קרויסוס לא ידע לשית עצות בנפשו, איך יעבור לו הצבא דרך הנהר, כי בימים ההם לא היו עוד הגשרים של היום. אומרים, כי תליס, אשר היה אז במחנה, עשה כי הנהר ששטף עד עתה משמאל לצבא ישטף גם לימינו, והוא עשה את הדבר ככה: למעלה, מראש המחנה, החל לחפור תעלה עמוקה והמשיכה בחצי לבנה בכדי שימצא המחנה מאחוריו ובאופן זה ישתפך מאפיק הישן לתוך התעלה ובזרמו על פני המחנה יפול שוב לתוך הקודם, וככה אחרי שנחלק הנהר לשנים, תהיה האפשרות לעבור בו. ישנם אפילו שאומרים שגם האפיק הישן נחרב כולו; אך אני אינני מאמין בדבר, כי מעתה, איך עברוהו בחזירתם?

76. אחרי אשר עבר קרויסוס עם צבאו בא לאחד הגלילות בקפדוקיה

הנקרא פֶּטְרִיָּאָה; פטריאה הוא המקום המבוצר בארץ הזאת ומשתרע בערך מול סינופי העיר אשר על יד הים השחור; שם חנה והשחית את שדות הסורים. גם לכד את עיר הפֶּטְרִיָּים ומכר אותם לעבדום. גם לכד את כל הערים אשר סביבותיה ואת הסורים הגלה, אף כי לא היו אשמים כלל. וכורש אסף את צבאו ויקח עמו גם את כל העמים אשר ישבו באמצע⁽¹⁾ ויצא נגד קרויסוס. אולם טרם הוציא את צבאו, שלח מלאכים אל היונים ונסה להטותם מאחרי קרויסוס. אך היונים לא שמעו אליו. כורש בא וחנה מנגד לקרויסוס ופה, בשדות פטריאה, התנגחו אלה עם אלה בחזקה. הקרב היה עצום ורבים היו הנופלים משני הנלחמים. לסוף לא נצח אף אחד מהם ונפרדו מלהלחם, כי הלילה בא. וכה נלחמו שני המחנות אחד בשני.

77. וקרויסוס לא היה מרוצה ממספר צבאו, כי היה הצבא הנלחם על ידו פחות הרבה במספרו מזה של כורש, ובהיותו בלתי מרוצה, וכאשר ביום השני לא נסה כורש לתקוף אותו, שב לטרדיס ובדעתו היה לקרא את המצרים לפי השבועה, כי הוא כרת ברית גם עם אֶמְקִיס מלך מצרים טרם שכרת את הברית עם הלכדימונים ולשלח גם לבבלים לקרא להם, כי גם עם אלה כרת ברית לעזור לו במלחמה, — בעת ההיא מלך על הבבלים לביניטוס. וגם להודיע

(1) בשטח שבין פרס ולודיה.

ללקדימונים כי יבואו למועד המיועד; ואחרי שיוציק את כל אלה ויאסוף גם את צבאו, היה בדעתו לחכות עד עבור החורף ובבוא האביב לצאת למלחמה על הפרסים. ובחשבו זאת, שלח אחרי שובו לסרדים מלאכים לבעלי בריתו וצוה להם, כי יתקבצו לסרדים בחודש החמישי, ומהצבא אשר היה עמו ואשר נלחם בפרסים שלח את כל הזרים⁽¹⁾ מתוכו שיתפזרו, כי לא עלה הדבר על דעתו כלל וכלל, אחרי אשר הקרב לא היה כי אם בלתי-מכריע, כי כורש יעלה על סרדים.

78. עוד קרויסוס חושב זה בלבו והנה נתמלאו מגרשי העיר נחשים, וכאשר רק נראה, חדלו הסוסים לרעות את מרעיתם ובאו ואכלו אותם. כראות קרויסוס את הדבר הזה, הבין, כי זה אות, ואכן כן היה הדבר, והוא מהר לשלוח מלאכים אל הקוסמים אשר בטלמיסוס⁽²⁾. אמנם באו המלאכים ושמעו מפי הטלמוסים מה שרצה האות לרמוז, אך לא יכלו להודיעהו לקרויסוס, כי עד אשר שבו והפליגו לסרדים נשבה קרויסוס. הטלמוסים פתרו ככה: קרויסוס יהיה צפוי אל חיל זר בארצו, אשר אחרי בואו יכניע את יושביה, באמרם: „הנחש יליד האדמה והסוס אויב זור“⁽³⁾. כה השיבו הטלמוסים דבר לקרויסוס כאשר כבר נשבה, כי לא ידעו מאומה מהנעשה בסרדים ועם קרויסוס.

79. רק נסג קרויסוס אחור אחרי הקרב על יד פטריאה, נודע לכורש, כי קרויסוס אומר לשלח את הצבא מעליו אחרי שובו. כאשר חשב בדבר מצא, כי טוב לו למהר ככל אשר יוכל ועליו לעלות על סרדים, לפני התאסף שנית חיל הלודים. אך גמר בלבו ומהר לעשות את הדבר. ובהסיעו את הצבא ללודיה נעשה הוא עצמו המלאך המודיע לקרויסוס. ועתה היה קרויסוס במבוכה גדולה, כי הדברים באו לא כאשר קוה או כאשר חזה אותם מראש. בכל זאת הוציא את הלודים לקרב. ובעת ההיא לא היה באסיה עם אמיץ-לב ומוכשר למלחמה מהלודים. הם נלחמו מעל סוסים ובידיהם כידונים ארוכים והיו גם רוכבים מצוינים⁽⁴⁾.

80. הם נפגשו במישור אשר לפני העיר סרדים, מישור גדול וחלק, דרך בו שוטפים נחלים וביניהם גם ההילוס, המתחבר עם הגדול מביניהם הנקרא הֶרְמוֹס, הבא מן ההר הקדוש של האם דִּינְדִּימִינִי⁽⁵⁾ ומשתפך אל תוך הים קרוב

(1) כלומר השכירים.

(2) עיר חשובה בלוקיה, שבה ישבו כהני אפולון וקסמו בשמו.

(3) פה לא מפורש מדוע הסוס נחשב לאויב, אולי הטעם במה שכתוב פסחים ק"ג ע"ב ששה דברים נאמרים בסוס וכו' ויש אומרים אף מבקש להרג בעליו במלחמה. זור הוא כי מוצאו ממזרים וערב.

(4) השוה ירמיה מ"ו טו: עלו הסוסים והתחוללו. הרכב ויצאו הגבורים כוש ופוס תפשי מגן ולודים תפשי דורכי קשת.

(5) היא אם האלים (Magna mater) קיבלי שיושבי פריגייה העריצוה ביותר. ראה עוד 102 V.

לעיר פוקיאה. בראות כורש את הלודים עומדים פה ערוכים במערכה, ויחל מהרוכבים ועשה בעצת הַרְפָּגוֹס! ⁽¹⁾, איש מדי, את המעשה הזה: כל הגמלים נושאי המזון והכבודה, אשר הלכו אחרי צבאו, את כולם אסף ופרק מעליהם את משאם והושיב עליהם אנשים לבושים לבושי רוכבים, ולמסודרים באופן זה צוה ללכת בראש הצבא לקראת רוכבי קרויסוס, ולחיל הרגלים צוה ללכת אחרי הגמלים ומאחורי הרגלים העמיד את כל רוכביו. ככלותו לסדר את כולם, נתן צו לא לחוס על כל איש מהלודים, כי אם להרג כל מי שימצאו בדרכם, רק את קרויסוס לבדו לא יהרגו, אף אם יעמד על נפשו בעת אשר יתפשוהו. את הדברים האלה צוה עליהם; את הגמלים שם נוכח פני הרוכבים מטעם זה: הסוס נבהל מפני הגמל ואינו יכול להביט אל מראהו ולהריח את ריחו ⁽²⁾. והנה מטעם זה עשה את הדבר בערמה, למען לא יפיק קרויסוס תועלת מרוכביו, כי באלה קוה הלודי לנצח. וכאשר נפגשו בקרב, ויהי אך הריחו הסוסים את ריח הגמלים וראו אותם, נסוגו אחור ושמו את תקות קרויסוס לאל. בכל זאת לא היו הלודים גם עתה מוגי־לב, כי אם בראותם את הנעשה, קפצו מעל הסוסים ורגלים התנחלו עם הפרסים. אולם באחרונה, אחרי נפול משני המחנות חללים רבים, נסו הלודים ונדחקו אל תוך החומה והפרסים שמו מצור עליהם.

81 כה באו הלודים במצור. וקרויסוס בחשבו כי המצור ימשך זמן רב, הוסיף לשלח מתוך המבצר מלאכים אחרים לבעלי בריתו, כי על הגשלחים הראשונים היה להודיע להם להקבץ בחודש החמישי לסרדיס. אך את אלה שלח לדרש עזרה מהירה ביותר, יען כי הוא נמצא כבר במצור.

82 והוא שלח ליתר בעלי בריתו וגם ללקדימוניה. אך בעת ההיא היה להם עצמם, לשפרטים, ריב עם הארגיונים בגלל חבל ארץ הנקרא תִּירָאָה ⁽³⁾ כי את תיראה זאת, אף כי היא בחבל ארגוליס, קראו הלקדימונים שלהם והחניקו בה. והנה היתה גם הארץ לצד מערב עד מִלָּאָה של הארגיונים, כן הארץ אשר ביבשה כן האי־קִיִּיָה ויתר האיים. כאשר החישו הארגיונים לעזרת ארצם הנקרעת מהם, נדברו ביניהם והסכימו שילחמו שלש מאות איש מכל צד, ואלה מהם, שידם תהיה על העליונה, להם תהיה הארץ. יתר המון הצבא ישוב כל אחד לארצו ולא יהיו נוכחים בעת הלחמם, יען כי אם יהיו המחנות נוכחים וחלק אחד יראו את חבריהם ידם על התחתונה, יחישו לעזרתם. אחרי אשר גמרו את

(1) זה שחציל את כורש.

(2) גם אריסטו בספרו על החיות VI, 18 וסופרים קדמונים אחרים מספרים על דבר התכונה הזאת של הסוסים. אמנם מישעיה כ"א ד': "וראה רכב, צמד פרשים, רכב חמור, רכב גמלוכו" יוצא מי היו לפרסים רוכבים על חמורים וגמלים עוד לפני זמנו של כורש.

(3) בין לקוניה וארגוליס.

זאת ביניהם, התרחקו, ואלה שנבחרו מכל צד נשארו והתנגחו. והם נלחמו ויען היותם שקולים אלה נגד אלה בקרב, נשארו משש מאות איש שלשה, מהארגיונים אֶלְקִינֹר וְחֶרְמִיּוֹס מהלקדימונים אוֹתְרִיאָדִים, אלה נשארו כאשר בא הערב. שני הארגיונים בחשבם כי הם המנצחים, מהרו לארגוס ואותריאדיס, מהלקדימונים פשט את חללי הארגיונים והביא את נשקם אל המחנה ונשאר על משמרתו. ביום השני באו שני הצדדים ושמעו את הדבר. זמן מה אמר כל אחד כי הוא נצח: אלה אמרו, כי מהם נשארו יותר בחיים, ואלה הוכיחו, כי אלה נסו ושלחם נשאר על מקומו ופשט את חלליהם. באחרונה מתוך הריב התנפלו אחד על השני ונלחמו, ואחרי אשר נפלו רבים משני המחנות, נצחו הלקדימונים¹. למן העת ההיא גוזזים הארגיונים את שער ראשם, בעוד אשר לפני זה עליהם היה לגדל שער־הראש וקבעו חוק ואָלָה, כי לא יגדל איש מהארגיונים את שער ראשו והנשים לא תעלינה עדי־זהב עד אשר ישובו ויקחו את תיראה. והלקדימונים קבעו לחוק את ההסך מזה, כי עד עכשו לא גדלו שער ראשם ומעתה יגדילו. מספרים, כי זה האחד, אשר נשאר מהשלש מאות, אותריאדיס, בוש לשוב לשפרטה אחרי אשר רעיו נפלו במלחמה וטרף נפשו בכפו באותה תיראה.

83. זה היה מצב הדברים בשפרטה בבוא המלאך מסרדיס ובקש כי יחישו עזרה לקרויסוס הנמצא במצור. בכל־זאת, כשמעם את דברי המלאך התעתדו לעזור לו. ואך כאשר התכוונו והאניוה היו נכונות, באה בשורה אחרת, כי נבקעה עיר הלודים וכי קרויסוס נשבה חיים. משום־כך התעצבו מאד לדבר ונשארו על מקומם.

84. סרדיס נכבשה בדרך זו: כאשר בא יום הארבעה־עשר למצור על קרויסוס, שלח כורש רוכבים בכל צבאו אשר יודיעו, מי אשר יעלה בתחלה על החומה. לו יתן המלך מתנות. אחרי זה נסה הצבא, אך לא עלה בידו. והנה בעת אשר רפו ידי אחרים, נסה איש מִרְדִּי², שמו הִירֹזִיאָדִים, לעלות על החומה במקום המבצר. אשר שם לא העמד משמר, יען לא היה לירא כי ממקום הזה תלכד פעם העיר, בהיות פה המבצר תלול ואין ללכדו שם. גם מִיִּלִּיס, אשר מלך לפנים בסרדיס, לא נשא את האריה, אשר ילדה לו הפלגש, רק במקום הזה. כי הֶטְלֶמְסִיס אמרו לו, אם יִנָּשָׂא האריה מסביב לחומה, לא תהיה באפשרות לכבוש את סרדיס, וישארו מִיִּלִּיס מסביב לשאר החומה, במקום אשר המבצר היה נוח

(1) מעין מלחמת דו־שנים כזו היא גם שמואל ב' כ' י"ד-ט"ו, ויאמר אבנר אל יואב, יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו, ויאמר יואב יקומו. ויקומו ויעברו במספר שנים עשר לבנימין ולאיש בושת בן שאול ושנים עשר מעבדי דוד, ויחזיקו איש בראש רעהו וחרבו בצד רעהו ויפלו יחדו. ויען כי לא היה הנצחון לאחד מהם, נמשכה המלחמה.

(2) עם גודד בחרי פרס ומדי, ראה גם [125.

להכבש. ויבז במקום ההוא יען היה נשגב ותלול. זהו חלק העיר הנשקף אל הַטְּמֹלוֹס⁽¹⁾. והמרדי הזה הירוואדיס. ראה לפני יום אחד הלודים יורד בצד זה של המבצר אחר קובעו אשר התגלגל מלמעלה והרימהו. הוא התבונן בדבר ושם אל לבו. אחר זה עלה גם הוא ואחריו עלו אחרים מהפרסים. ואחרי אשר עלו רבים בדרך זו נלכדה סרדיס וכל העיר היתה לשמה.

85. ועם קרויסוס קרה הדבר ככה: לו היה בן. זה אשר הזכרתי אותו למעלה; הוא היה בן-חיל. אבל אלם. בעת אשרו. אשר חלף עתה. עשה קרויסוס למענו כל אשר ביכלתו. וחשב על זה ועל זה ושלח גם לדלפוי לשאול באורקולוס. והפיתיה השיבה לו כדברים האלה:

בן-לודי. מלך על עם רב. קרויסוס בער ונבער.
אל תאבה להקשיב בביתך לקול אליו נכספת.
לקול הבן המדבר. טוב יותר בשבילך כי ירחק:
בפעם הראשונה ידבר ביום האסון.

כאשר נלכדה החומה. השתער אחד מהפרסים על קרויסוס. כי לא ידע אותו. להרגו. וקרויסוס. אשר ראה אותו מתנפל עליו. לא שם לבו לדבר. מפני הצרות שבאו עליו ולא היה איכפת לו להדקדק ולמות. אך בנו. זה האלם. בראותו את הפרסי משתער. פרץ בקול מתוך פחד וצרת נפשו. וקרא: „בן-אדם, אל תהרג את קרויסוס!“ זה אשר דבר בפעם הראשונה ומעתה דבר כל ימי חייו. 86. והפרסים כבשו את סרדיס⁽²⁾ ולקחו בשבי את קרויסוס חיים. אחרי מלכו ארבע-עשרה שנה והיה במצור ארבעה-עשר יום. בהרסו. כדברי האורקולוס. את ממלכתו הגדולה. הפרסים תפשוהו והביאוהו לפני כורש. הוא צוה לערוך מוקד גדול ולהעלות את קרויסוס עליו אסור בנחושתים ופעמים שבעה נערים לודים עמו. כונתו היתה או להקריב את ראשית השלל לאחד האלים או לשלם נדרי. או יען שמע כי קרויסוס איש ירא-אלהים הוא. לכן העלהו על המוקד. בחפצו לראות. אם אחד מהאלים יצילוהו מלהשרף חיים. וכן עשה. ולקרויסוס בעמדו על המוקד עלו בזכרונו. אף כי היה בצרה כה גדולה. דברי סולון. כאלו נאמרו לו מאת האלהים. כי אין איש מאושר בעודנו בחיים. כאשר עלה הדבר על מחשבתי. שאף רוח. נאנח אחרי דומיה ממושכה וקרא שלש פעמים: „סולון!“ וכאשר שמע זאת כורש שלח את המתורגמנים לשאול את קרויסוס. מי הוא זה אשר הוא קורא אותו. ואלה נגשו אליו ושאלוהו. זמן-מה שתק קרויסוס לשאלותיהם. אבל אחרי-כן. כאשר הציקו לו. אמר: „את האיש אשר הייתי נותן עושר רב.

(1) חר על יד סרדיס. ראה גם I 93.

(2) על חורבן ארץ לודיה נבא יחזקאל שנים אחדות לפני כן. יחזקאל ל' ה': כוש ופוט

ולוד וכל הערב וכוב ובני ארץ הברית אתם בחרב יסולו.

לו בא בדברים עם השליטים כולם. יען כי דבר דברים שתומים להם, שאלוהו שנית פשר דבריו. וכאשר חזקו עליו דבריהם והציקו לו. ספר להם לבסוף, איך לפניו בא אליו סולון מאתונא ואיך הוא ראה את כל אוצרותיו ולא היו שוים בעיניו מאומה, ודבר דברים כאלה, ואיך הכל בא עליו כאשר אמר האיש ההוא, ולא אמר יותר בנוגע לו¹ מאשר בנוגע לכל המין האנושי וביחוד בנוגע לאלה שחושבים עצמם בעיניהם להיות מאושרים. את זה ספר קרויסוס בעת אשר כבר הציגו את המוקד ובער מכל פאותיו. וכאשר שמע כורש מאת המתורגמנים את דברי קרויסוס, נחם על מעשהו וישם אל לבו, כי הוא בעצמו בן־אדם מוסר לשרפה בן־אדם חי אחר, אשר לא נפל באשרו ממנו, וגם ירא מפני הגמול ובחשבו עוד, כי אין דבר אשר יתמיד בחיים האנושיים, צוה לכבות מהרה את האש הבורעת ולהוריד את קרויסוס והאנשים אשר עמו. אבל כשנסו לכבות את האש לא יכלו לה עוד.

87. ועתה, מספרים הלודים, כאשר ראה קרויסוס, כי כורש נחם על מעשהו ובראותו כי כל האנשים מכבים את האש ואינם יכולים לה, צעק בקול גדול וקרא לאפולון אם הקריב לו פעם מנחה אשר היתה לרצון לו, יעזור לו ויציילה מהצרה הזאת. כן קרא אליו בדמעות. והנה, בעוד אשר השמים היו טהורים ואין רוח נושבת, התעננו פתאם עננים וסערה קמה וגשם שוטף נתך וכבה את המוקד. וככה נודע לכורש כי קרויסוס הוא ידיד־אל וצדיק ויורידהו מעל המוקד וישאלהו כדברים האלה: „קרויסוס, מי מבני־אדם פתה אותך לצאת למלחמה על ארצי ולהעשות שונאי במקום אוהבי? והלה השיב: „המלך, זאת עשיתי להצלחתך ולהותי. המעורר אותי למעשה זה היה אל היוונים שעודדני למלחמה. כי אין בן־אדם אשר יהיה ככה נבער מדעת לבחור במלחמה במקום השלום. כי בעת שלום הבנים מקברים את אבותיהם, במלחמה האבות מקברים את בניהם; אולם רצון האלים היה כי יעשה ככה“.

88. הוא דבר כדברים האלה, וכורש התיר את אוזיקו ויושיבהו על ידו וכבדהו עד מאד, ובהתפלאות רבה הביט אליו, הוא וכל אנשיו. קרויסוס ישב דומם שקוע במחשבותיו. אחר זמן מה הפך את פניו וראה כי הפרסים הורסים את עיר הלודים ואמר: „המלך, היכול אני להגיד לך את אשר בלבי עתה או עלי לחרוש בעת הזאת? כורש עודדהו וצוהו לדבר בלי מורא ככל אשר ירצה. והוא שאל ואמר: „ההמון הגדול הזה, מה הוא עושה בחמה גדולה כזו? והלה השיב: „את עירך הם הורסים ואת סגולותיך הם בוזזים“ וקרויסוס השיב: „לא את עירי ולא את סגולותי הם הורסים. כי בכל אלה אין לי חלק; כי לך הוא אשר הם נושאים ומליכים“.

(1) לקרויסוס.

89. דברי קרויסוס עוררו את תשומת-לב כורש ואחרי הוציאו את כל האנשים מעליו, שאל את קרויסוס, מה עליו לעשות לעצור במעשים האלה? וקרויסוס אמר: „אחרי אשר שמוני האלים עבד לך, חושב אני לצדק לאמר לך, את אשר אני רואה בדבר לטובתך. הפרסים, שהם גאים מטבעם, עניים הם; אם אתה נותן לאלה לשלול סגולות גדולות ולהחזיק בהן, צפוי לך מהם הדבר הזה: זה מהם שיתפוס הרבה מאד, עליך לחשש בשעה זו שיתקומם נגדך. והנה תעשה ככה, אם דברי ימצאו חן בעיניך: העמד מנושאי-הכידון שומרים על כל השערים, אשר יאמרו עת יקחו מאת מוציאי הסגולות, כי עליהם להפריש את המעשר לזוס. ואותך לא ישנאו על קחתך בזרוע מאתם את הסגולות, והם יכירו כי הצדק אתך וימסרו מרצונם הטוב.“

90. כשמוע כורש את הדברים האלה, שמח מאד, כי נדמו לו כעצה טובה. הוא הלל אותו מאד ופקד על נושאי הכידונים לעשות את אשר יעץ קרויסוס, ואליו אמר כדברים האלה: „קרויסוס, יען הראית עצמך במעשיך ודבריך הישרים כי איש אתה, אשר דעת מלכים בך, לכן שאל לך דבר כנפשך ויעשה מיד.“ והוא השיב: „אדוני, חסד גדול ביותר תעשה עמדי, אם תרשני לשלח את האזיקים האלה ולשאל את האל היווני, את זה שהערצתי ביותר מבין האלים, אם זה דרכו לרמות את אלה שעשו לו טובות.“ וישאלהו כורש על מה הוא מתאונן נגדו, שהוא מבקש את הבקשה הזאת ממנו. וקרויסוס ספר לו את כל מחשבותיו ואת תשובות האורקולאות וביחוד על-דבר המתנות וכי מעודד על ידי האורקולוס יצא למלחמה על הפרסים. אחרי שספר זה החל שוב לחנן שירשהו להוכיח את האל על זה. אך כורש צחק ואמר: „קרויסוס, גם זה נתן לך ממני, וכל דבר, אשר תדרש פעם.“ כשמוע קרויסוס את הדברים האלה, שלח אחדים מהלודים לדלפוי וצוה עליהם כי יניחו את האזיקים על סף המקדש ושישאלוהו אם לא יבוש כי עדר את קרויסוס בדברי האורקולוס לצאת למלחמה על הפרסים, כאלו הוא יהרס את ממלכת כורש, שממנה היו לו דורונות כאלה, ויראו על האזיקים. זה ישאלו וגם אם דרך אלי היוונים לשלם רעה תחת טובה.

91. כאשר באו הלודים האלה ואמרו את אשר צוה, השיבה הפיתיה, כאשר מספרים, את הדברים האלה: „להמלט מפני הגורל הנועד לאדם, לא יוכל אף האל. על קרויסוס נפקד עון אביו בדור החמישי⁽¹⁾, אשר בעת היותו נושא-כידון בבית הִירְקֵלֶס שמע לערמת אשה והרג את אדוניו וירש את כל כבודו, אשר לא היה ראוי לו. בכל התאמצותו של לוֹקְסִיאָס⁽²⁾, כי האסון יבוא על סרדיס בימי בניו של קרויסוס ולא בחיי עצמו, לא היה בכחו להשיב את המורית⁽³⁾“

(2) אחד מכנויי אפולון, פרושו המאיר.

(1) ראה I 13.

(3) המוריות הן שלש האלות שבידיהן גורל האדם ואינן נוחנות לשנותו.

מדעתן. אולם עד כמה שהרשו אלה, השיג ונתן לו. כי שלש שנים דחה את כבוש סרדיס. וזה ידע קרויוסוס, כי רק כעבור השנים האלה, שנגזרו עליו, נשבה. ושנית, הלא עזר לו כאשר עמד להשרף. ואשר לדברי האורקולוס, לא נכון בפי קרויוסוס אשר יתאונן, יען נבא לו לוכסיאס, כאשר יצא למלחמה על הפרסים, יהרוס ממלכה גדולה. לדברים אלה היה עליו, לו חפץ להועץ היטב, לשלח ולשאול על איזו ממלכה הוא מדבר, שלו או של כורש. ויען לא הבין את הנאמר, ולא שאל מחדש, יראה את האשם בו בעצמו¹. וגם כאשר שאל בפעם האחרונה באורקולוס ענה לו לוכסיאס מה שענה לו בדבר הפרד, גם את זה לא הבין, כי כורש הוא הפרד הזה, יען נולד מהורים לא מעם אחד, בהיות האם נכבדה והאב ממעמד יותר נמוך. כי היא היתה אשה מדית ובת אסתיאגיס מלך המדים, והוא איש פרסי ונכנע תחתיתם. ואף כי נפל ממנה בכל דבר, נשא את גברתו לאשה. את הדברים האלה השיבה הפיתיה ללודים והם הביאו את דבריה אל קרויוסוס ובשמעו הכיר, כי בו לבדו האשם ולא באל.

92. כל זה בדבר ממשלת קרויוסוס וכבוש יוניה הראשון. מקרויוסוס ישביון גם הרבה מתנות אחרות ולא רק אלה הנזכרים לבד. כי בתיב, עיר הבויאוטים² נמצאת חצובה, שנדב לאפולון האֵיסְמִינִי³, באֵפְסוֹס⁴ בני בקר זהב ורוב העמודים ובמקדש פְּרֹנָאֵס⁵ אשר בדלפוי מגן זהב גדול. כל אלה היו עוד בימי אחדות מהמתנות נאבדו כבר. ואלה המתנות של קרויוסוס שהיו אצל הֶפְּרִנְחִידִים⁶ בארץ המיליטים, היו, כפי ששמעתי, שוות במשקלן ודומות לאלה אשר בדלפוי. ואשר נדב לדלפוי ולמקדש של אמפיאראוס⁷ היה מביתו וראשית נחלת אביו, והמתנות האחרות היו משלל שונא אשר קם נגדו לפני מלכו ואשר התאמץ לעזרת פֶּנְטִילִיאון, שתהיה לו ממלכת הלודים. פנטיליאון זה היה בן אליאטיס אחי קרויוסוס, אך לא מאם אחת; כי קרויוסוס נולד לאליאטיס מאשה קרית ופנטיליאון מאשה יונית. אחרי אשר התחזק קרויוסוס בממלכה שנמסרה לו מאת אביו, ענה את האיש אשר התקומם נגדו והמיתו, ורכושו, אשר הקדיש עוד לפני זה, נדב באופן המסופר ולמקומות הנזכרים. די בזה שספרתי בדבר המתנות.

(1) השוה אסתר רבה פרשת ז': איר לוי, 'אומות העולם נבואתן סתומה ואינן יודעין אם

ליהרג או להרג.

(2) בויאוטיה, מדינה בין התיכונה, גובלת עם אטיקה.

(3) על שם המקדש על יד הנהר איסמנוס.

(4) הוא המקדש המפורסם ששרף הרוסטרטוס בלילה שבו נולד אלכסנדר מוקדון, אחר כך

נבנה מחדש ביתר פאר עד שנחשב לאחד משבעה פלאי העולם.

(5) מקדש אתיני.

(7) ראה I_50.

(6) ראה I_46.

93. דברים מפליאים ראויים לתאר, כמו שהם אולי בארץ אחרת, אינם ביותר בארץ לודיה, מלבד עפרות זהב הנגרפים מהסמולוס. אך נמצא בה מפעל אחד, הגדול ביותר, מלבד מפעלי המצרים והכבלים. יש שם ציון⁽¹⁾ אליאטיס, אביו של קרויסוס. יסוד הבנין הוא מאבנים גדולות ושאר הציון אדמה שפוכה. הקימו אותו סוחרי השוק, בעלי מלאכה וזונות. למעלה על הציון עמדו חמשה עמודים, עוד בימי היו שם, ועליהם חקוקות כתובות, כמה הקים כל אחד ואחד, וכשמודדים רואים, כי מלאכת הזונות היא הגדולה. כי בנות הלודים כולן מזונות וקובצות להן הנדה ועושות ככה עד אשר תהיינה לאנשים; הן נותנות לעצמן שלוחים. והקף הציון ששה ריסים ושני פלטרות ורחבו שלש-עשרה פלטרות⁽²⁾. קרוב לציון משתרע אגם גדול, והלודים אומרים, כי הוא בלתי פוסק. הוא נקרא אגם גיגיס. הענין הזה אפוא כך הוא.

94. הלודים חיים לפי מנהגים דומים לאלה של היוונים, מלבד אשר הם נותנים את בנותיהם להיות מנאפות. הם הראשונים בין בני-האדם אשר אנחנו יודעים בהם, כי טבעו מטבעות זהב וכסף והשתמשו בהן. הם היו גם החנונים הראשונים. הלודים עצמם אומרים, כי הם המציאו גם את המשחקים שמשחקים כעת אצלם ואצל היוונים. הם מספרים, כי המציאו את אלה בזמן ההוא כאשר שלחו מתישבים לארץ סִירָסִינָה, וזה מה שהם מספרים בענין זה: במלך אִטיס בן מִנסִס⁽³⁾ היה רעב כבד בכל ארץ לודיה; בתחלה חיו וסבלו הלודים, אך אחרי-כן, כאשר לא חדל, שמו את דעתם למצא הקלה. אחד המציא דבר זה ואחד המציא דבר זה. וככה המציאו בימים ההם את משחק הקוביה, משחק הגרמות, משחק הכדור וכל שאר מיני משחקים, חוץ ממשחק הדף. המצאת המשחק הזה אינם מיחסים הלודים לעצמם; הם המציאו אלה והשתמשו בהם נגד הרעב באופן כזה: יום אחד שלם שחקו למען לא יבקשו מזון, ביום השני אמנם אכלו ופסקו מלשחק. באופן כזה עברו עליהם שמונה עשרה שנה, ויען כי הצרה לא רפתה, כי אם עוד חזקה, חלק מלכם את כל הלודים לשני חלקים והפיל את הגורל, שחלק אחד ישאר וחלק אחד יעזוב את הארץ. לחלק שעלה בגורלו להשאר, התחבר המלך, ולחלק שעליו לצאת, בנו, ושמו סִירָסִינֹס. אלה שנפל עליהם הגורל לצאת מהארץ ירדו לסמירנה ובנו להם אניות, אל תוכן הכניסו את כל הכלים המועילים, והפליגו לבקש להם מחיתם וגם ארץ, עד אשר אחרי

(1) לא רחוק מסרדיס נמצאים ששים תלים שהם קברים עתיקים, והתל הגדול הוא קברו של אליאטיס. בשנת 1853 חפרו הגרמנים בתל של אליאטיס ומצאו כוכים ומערות.

(2) ריס = 177.6 מטר, פלטרון = 29.6 מטר.

(3) ראה גם I 7. מנס היה המלך הראשון בתקופה האגדית של לודיה. הוא היה בנו של זוס והאדמה בנו אטיס הוא מיסר הדינסטיה הראשונה של מלכי לודיה.

עברם על פני עמים רבים באו אל האומברים. שם בנו להם ערים ויושבים בהן עד היום הזה. במקום לודים שנו את שמם וקראו עצמם בשם בן המלך שהוליד אותם. בשמו קראו עצמם טירסנים¹. אולם הלודים נכבשו לעבדים על ידי הפרסים. 95 מעתה עלינו לחקור בספרנו מי הוא כורש זה, אשר הרס את ממלכת קרויסוס, והפרסים, באיזה אופן הגיעו למשול על אסיה. כמו שמספרים אחדים מהפרסים, שאינם רוצים להפליג בדברי כורש, כי אם מספרים את הדברים כמו שהיו, ככה אכתב גם אני, יען יודע אני, כי קורות כורש מסופרים גם בשלשה אופנים אחרים². כאשר משלו האשורים על אסיה העליונה כחמש מאות ועשרים שנה³, היו המדים הראשונים לפשוע בהם ובהלחמם על חרותם עם האשורים היו לאנשי חיל ובהסירם את העבדות מעליהם נעשו בני-חורים ואחריהם עשו גם עמים אחרים כמעשה המדים.

96. וכאשר עמדו כל העמים אשר ביבשת ברשות עצמם באו שנית תחת ידי טירנים בדרך זו: בין המדים חי איש חכם, ושמו דיאוקיס בן פֶּרְאֹרְטֶס. דיאוקיס זה שאף לשלטון ועשה ככה: המדים ישבו לפי כפריהם⁴, ובכפרו היה הוא מכובד זה כבר והוא שקד לעשות צדק. ועשה זה, יען כי כל ארץ מדי היתה מלאה חמס, אף כי ידע כי הרשע עוין את הצדיק. והמדים בני כפרו, בראותם את דרכיו, בחרו בו להיות שופט עליהם, והוא, בשאפו לשלטון, שפט ביושר ובצדק. במעשיו אלה נחל תהלה לא מעט מאת אנשי העיר, עד אשר שמעו האנשים בכפרים אחרים, איך דיאוקיס לבדו הוא השופט בצדק, בעוד אשר עד עתה סבלו ממשפטים בלתי צודקים. אז, כאשר שמעו, הלכו בחפץ לב אל דיאוקיס כי ישפוט גם אותם ובאחרונה לא פנו אל כל איש אחר.

97. כאשר הפונים אליו הלכו הלך ורב, בראותם כי משפטי מכוונים אל הנכון, הבין דיאוקיס, כי הכל בו לבדו תלוי, וימאן לשבת עוד למשפט כאשר ישב עד הנה, ואמר כי לא יחפץ עוד לשפוט: לא לתועלת היא לו להוניה את עסקיו ולשפוט בני-עמיתו כל היום. ובהיות שוד וחמס בכפרים עוד הרבה יותר מאשר לפני-כן, התקבצו המדים והתיעצו והתוכחו על-דבר מצבם כמו שהוא.

(1) טירסנוס=טירנוס זו דרומה של איטליה. השוה לכל הענין הזה את מאמר המדרש: וילך אל ארץ, זו מלכות רומי רבתי, שבנאה צפו בן אליפו בן עשו ובא עליו תירגוש מארץ אלישה ונלחם בו והרגו. ובאורי של ש. קרוס בספרו Monum. Judaica Griechen u. Romer p. 13.

(2) ספורים שונים מחיי כורש ספרו אחרי הרודוטוס הסופרים כסנופון, קסיאס ואחרים.

(3) יסוד ממלכת אשור, שהשתרעה מאסיה הקטנה עד הנהר אינדוס, היה בתקופה קדומה, הרבה לפני 2000 לפני התאריך הרגיל. החלקים החשובים של הממלכה הכבירה הזאת היו בבל, ארמניה מדי, בקטריה, סוריה, ארץ יהודה וישראל. הראשונים ששתררו עצמם מעול אשור היו המדים וביחד עם הבבלים כבשו את העיר נינוה בשנת 606 והחריבוה וכוה בא הקץ לממלכת אשור.

(4) קלו; בלי אחר מדיני.

כאשר חושב אנכי, היו ביחוד אוהבי דיאוקיס אשר דברו אז: „אם נשאר במצב הנוכחי, אין ביכלתנו כלל לשבת בארץ; חבה נשימה מלך עלינו ואז תתנהל הארץ במשפט ואנחנו נשוב לעבודתנו ולא נעזב את הארץ מפני החמס". בדברים כאלה פתה אותם כי ימלוך עליהם מלך.

98. וכאשר רק הציעו את מי עליהם להקים למלך, היה דיאוקיס האיש אשר הציעו כולם במפגיע ואשר הללוהו מאד עד אשר הסכימו כי הוא יהיה למלך עליהם. הוא צוה להם כי יבנו לו בית יאה למלך וכי יגינו עליו נושאי־כידון. והמדים עושים כדבריו; הם בונים לו בארץ בית גדול וחזק, במקום אשר אמר להם ונותנים לו כי יבחר לו נושאי־כידון מבין כל המדים, וכאשר היה השלטון בידו, הכריח את המדים כי יבנו עיר אחת ועליה יגינו ולא ישימו לבם לאחרות. המדים שומעים גם לדבר הזה ובנו חומות גדולות וחזקות, אלה הנקראות היום אַגְבִּטָּנָה¹, חומה מוקפת לפנים חומה מסביב. הברירה הזאת נבנתה בדרך זו, אשר הקף אחד היה גבוה מהשני רק בצריחיו לבד. מצד אחד עזר לזה המקום, כי היה גבעה, שיהיה כך, מצד שני נעשה יותר באמנות רבה, כי היו ביחד שבע חומות מקיפות, ובאחרונה עמד בית המלך והאוצרות. הגדולה בין החומות האלה שוה בערך בהקיפה כמעט לחומת אתונא. הצריחים בחומה הראשונה לבנים, בשניה שחורים, בשלישית אדומים כשני, ברביעית תכולים, בחמישית אדומים, כה היו בכל החומות המקיפות הצריחים צבועים בצבעים, אולם בשתי האחרונות היו הצריחים מצופים אלה כסף ואלה זהב.

99. את אלה בנה דיאוקיס למענו ומסביב ביתו, ואת שאר העם צוה לגור מסביב לחומה. אחרי אשר היה הכל בנוי, הנהיג דיאוקיס את המנהג הזה והוא היה הראשון אשר הנהיג ככה: כי לא יכנס כל איש אל המלך, עלידי מלאכים יעשה הכל, וכל איש לא יראה את המלך. מלבד זאת יהיה מגונה לכל איש ואיש לצחוק ולירוק בפני המלך. הוא שם סביבותיו תפארת זו, למען אשר בני גילו, אשר גדלו עמו ולא נפלו ממנו ביחס משפחתם ובאומץ לבם, לא יצטערל ויתנכלו לו, כי אם ידמה להם כאיש אחר כאשר לא יביטו בו.

100. אחר אשר סדר כל זה והתחזק בטיקֶנְיָה, שמר בכל תוקף על הצדק, את התביעות הכתובות היו שולחים אליו פנימה והוא הוציא את משפטו והיה משיב אותן. זה עשה בנוגע למשפט, ועוד דברים אחרים הנהיג. כאשר שמע כי מי שהוא עשה עול, שלח לקרא אותו וענש איש איש די רשעתו. גם היו לו מרגלים ומצותתים בכל ארץ ממשתלו.

(1) בפרסית עתיקה Hagmatana = אחמטא: עזרא ר' ב'; ואשתכח באחמטא בבירתא די מדי מדינתא. העיר נקראת גם המדן או המדן: יבמות ס"ז ע"ב דורש ר' אבא בר כהנא את הפסוק: וינחם בחלה וחבור וכו' וערי מדי זו המדן והבירותיה. בספר יהודית א' ב' מסופר כי המלך ארפכשד בנה את העיר.